

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Psychologické aspekty současné diaristiky

Jana Pacolová

Bakalářská práce

2012

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny, literaturu a další zdroje informací, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury a jsou patřičně citovány. Jsem si vědoma toho, že nedodržení pravidel citací je považováno za protiprávní jednání a je též důvodem k disciplinárnímu řízení.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Anotace

Tato práce se zabývá analýzou deníkové literatury, její charakteristikou a vymezením. Jejím cílem je vymezit diaristickou literaturu a poukázat na její osobitou tvář v kontextu jiných typů literárních děl srovnatelného rozsahu se zaměřením na psychologické aspekty tvůrčího procesu i následné interpretace.

Práce se zabývá obecnou charakteristikou a psychologickou stránkou diaristické literatury s konkrétními příklady děl vybraných pro prezentaci teorie v praxi. Diferencuje typy deníkových děl, konkretizuje postupy, které autoři těchto typů využívají a zabývá se především psychologickou stránkou těchto tvůrčích postupů.

V úvodu se práce zaměřuje na definování pojmů a rozdělení rozdílných typů diaristických prací do obecných celků. Následně jsou tyto jednotlivé celky blíže charakterizovány a jsou podrobně popsány jejich stylistické postupy. Každá z těchto charakteristik je poté aplikována na jedno diaristické dílo české a jedno zahraniční, přičemž je kladen důraz na jejich společné i rozdílné znaky a psychologické aspekty, jež se v těchto dílech odrážejí. Jednotlivá díla jsou nakonec porovnána mezi sebou, čímž vyplynou najevo shody a rozdíly poukazující na různé stupně psychologické propracovanosti.

V závěru práce jsou poznatky shrnuty a jsou vyvozeny konkrétní závěry ze srovnávání psychologické stránky české a světové diaristiky.

Klíčová slova

Psychologické aspekty, současná diaristika, srovnání deníků, srovnávací analýza

Annotation

This work is based on the analysis of the diaristic literature, its characteristic and definition. The main aim of this work is to describe the diaristic literature and show up its distinctive face in the context of other comparable types of literature with a special attention focused on the psychological aspect of this kind of books.

The work contains a general characteristic of the diaristic literature and its psychological side applied on concrete examples chosen for the presentation of the theory in practical use. It differentiates the main types of diaries, concretizes methods used by the author and studies the psychological aspects of these methods.

It focuses on defining the main terms and on types division of diaristic works into different groups at the beginning of the work. These are later closely characterised and their typical methods are defined. Each of these characteristics is then applied on a Czech and a foreign diaristic piece searching for differences and similarities on the field of psychological features. These pieces are finally compared and this comparison lights up the similarities and differences between different levels of psychological qualities.

At the end of the work the Czech and the world's diaristic literature is compared and the psychological connections are found.

Keywords

Psychological aspect, contemporary diaristic, comparison of diaries, comparative analysis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu doc. PhDr. Vladimíru Novotnému, Ph.D. za vedení a pomoc při tvorbě této práce a panu Mgr. Jiřímu Studenému, Ph.D. za cenné rady, které mi poskytl. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, díky jejichž podpoře jsem se dostala až tam, kde nyní jsem.

Obsah

1	Úvod	1
2	Vymezení pojmů	2
2.1	Charakteristika deníkového díla	4
2.2	Znaky deníkové formy podle J. Hoffmannové:	5
3	Deník Soukromý	10
3.1	Věra Kohnová - Deník	13
3.2	Přervaný život, deníky Etty Hillesum 1941-1943	16
3.2.1	Psaní	17
3.2.2	Sebeláska	20
3.2.3	Individualita vs. Společnost	22
3.3	Srovnání deníků	28
4	Deník Literární	29
4.1	Ivan Diviš - Teorie spolehlivosti	33
4.1.1	Citáty	36
4.1.2	Promluva ke čtenáři	36
4.2	Witold Gombrowicz	39
4.3	Srovnání deníků	42
5	Deník Beletristický	44
5.1	Petra Soukupová - Marta v roce vetřelce	46
5.2	Meg Cabot - Princezniny deníky	49
5.3	Srovnání deníků	52
6	Závěr	53
7	Seznam pramenů a literatury	55

1 Úvod

Deníková literatura, patrně díky své nedostatečné velkoleposti a díky autenticitě všedního prožitku, jaký moderní společnost považuje za fádni, v současné době nepatří mezi žánry nejčtenější. To má také za následek nedostatečnou pozornost odborné veřejnosti, která se jí dostává, navzdory nesporným kvalitám a trvalým hodnotám, které v sobě tento typ literatury skrývá.

Diaristika jakožto literární forma se od jiných typů literární tvorby liší především výstavbou dějové linie, jakousi kolážovitostí a silnou autenticitou, která je formální stránkou díla ještě prohloubena. A právě ona psychologická stránka úzce spjatá se specifickými tvůrčími postupy, kterých autor deníku užívá, je ústředním motivem této práce. Díky výrazným charakteristickým rysům různých typů diaristických děl jsme schopni tyto práce rozdělit do tří základních celků, blíže je specifikovat a porovnávat mezi sebou. Důraz je kladen na literární postupy uplatňované při prozaické tvorbě deníkového díla, funkci, charakteristické vlastnosti a vliv deníkových postupů na konečnou interpretaci díla čtenářem. Postupně se práce věnuje analýze děl současné české a světové tvorby a jejich následné komparaci, stejně tak jako zkoumání literárních děl primárně beletristických a naopak založených či inspirovaných skutečnými deníky, včetně identifikace shod a odlišností mezi danými podklady. To vše aplikované na příkladech vybraných diaristických děl. Ta byla selektována na základě předem zvolených tematických okruhů, jež byly a jsou aktuální v kontextu společnosti dvacátého století a současnosti. Jsou jimi otázky holokaustu a lidské (či spíše nelidské) stránky druhé světové války, dále pak prostředí spisovatelů a básníků v roli vlivných osobností konce dvacátého století, a konečně oblast populární a brakové literatury, která si dnes nachází své čestné místo v knihovnách mladých čtenářů.

Deník, stejně jako autobiografie a memoáry skýtá mnohé možnosti jak oslovit své čtenáře, a stejně jako je pro nás fascinující nahlédnout do osobního života druhého člověka skrze jeho soukromé deníkové záznamy (jak můžeme vidět například u Witolda Gombrowicze: „Vášnivě rád čtu deníky, vtahuje mě jáma cizího života i přizdobená i vylhaná...“¹), je rovněž velmi zajímavé uvědomovat si specifčnost deníkové formy a potenciál, který poskytuje autorovi při svém využití coby základní struktury beletristického díla.

---

¹ GOMBROWICZ, Witold. *Deník, 1953-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. 306 s. ISBN 80-85639-18-1, str. 82

2 Vymezení pojmů

Diaristika

Diaristika je jako pojem dosud ne úplně zažitá záležitost. Jde o deníkovou formu literatury, tedy díla, v nichž jsou užity stylistické postupy a struktura odpovídající deníku, jakožto charakteristickému literárnímu útvaru. Vzhledem k charakteristickým rysům deníkové formy je nevyhnutelné, aby bylo vymezeno jednotné označení, které dosud v jazykovědném oboru neexistovalo.

Termín diaristika v českém prostředí poprvé použil Vladimír Křivánek na konferenci 41. Bezručovy Opavy konané v září roku 1998.

Deník

Deník jako literární dílo patří k všeobecně známým pojmům, přesto existuje určitý řád, jež je pro tento typ literatury příznačný. Lubomír Machala jej popisuje takto: „Žánrová definice deníku zdůrazňuje bezprostřednost a chronologické řazení datovaných záznamů zpravidla autobiografického charakteru ve formě poznámky, esejistické úvahy či strohé glosy. Rozlišuje se rovněž deník původně určený k širší publicitě a dalším kritériem může být také množství pozornosti věnované osobním prožitkům nebo dění společenskému.“²

Současná diaristika

Pro dobovou přesnost je jistě nezbytné vymezit termín *současná diaristika*. Výraz *současná* zde nabývá poněkud ošemetných hodnot, neboť může být vykládán mnoha způsoby. Co se literatury týče, její aktuálnost a dobové zařazení je mírně problematické, neboť určování, které dílo nebo autor jsou ještě současní, a který již nikoliv, je věcí velmi subjektivního postoje. Některá literární díla mohou být současná, ačkoliv se svým stářím řadí spíše k literární historii. Označovat za současná pouze díla dosud žijících autorů je rovněž rozporuplné, neboť není možné soudit spisovatelovu aktuálnost podle délky jeho života, přičemž dlouhověcí autoři by tím získali značnou výhodu. Pravděpodobně nejobektivnějším hodnocením je zařazení podle roku vydání. Tato práce se zabývá příklady děl spadajících do období od první světové války po současnost. Vzhledem ke skutečnosti, že dosud žijí mnozí

---

² MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vydání 1. Praha: Brána, 2001. 241 s. ISBN 80-7243-139-0. Str. 34

pamětníci z této doby, je vhodné považovat literaturu, jejímiž autory by tito lidé mohli být, za současnou.

Psychologický výzkum

Podle literárního teoretika Josefa Viewegha je cílem psychologického výzkumu literárního díla následující:

„1) Objasnit estetické a jiné (sociální, filozofické) složky umění prostřednictvím psychologie

2) Objasnit prostřednictvím umění určité psychické jevy. V tomto smyslu jde o následující členění:

- a) Oblast autora, tedy původce uměleckého díla.
- b) Oblast tvůrčího procesu, tedy způsobu vytváření díla
- c) Oblast struktury díla: jakými složkami je dílo konstituováno jako samostatný objekt. /.../
- d) Oblast percepce díla: způsob, jakým je určitý umělecký tvar či dílo vnímáno konzumentem (v případě literatury čtenářem)
- e) K uvedeným čtyřem aspektům lze volně přiřadit širší kulturně sociální vliv díla: působení díla nejen v rámci individuální percepce konzumenta, nýbrž i z hlediska širších sociokulturních souvislostí, do nichž se dílo vřazuje. Umělecký tvar a umělecký vkus vytváří „kulturu“.³

Každý typ diaristického díla, stejně jako každý jednotlivý deník, má odlišný potenciál k osvětlení jednotlivých položek ve Vieweghově systému. Takže zatímco například deník soukromý má úzkou souvislost s psychickým rozpoložením autora a jeho vazbou k vnějšímu světu, deník beletristický odráží spíše socio-kulturní stav současné společnosti a zároveň klade důraz na pozdější interpretaci čtenáře.

---

³ VIEWEGH, Josef. Psychologie umělecké literatury. Brno 1999. ISBN 80-902653-1-6. Str. 52-53

2.1 Charakteristika deníkového díla

Literární dílo psané formou deníku, se od jiných prozaických forem citelně liší jak stavbou, tak i narativními postupy. Je ovšem potřeba si uvědomit, že existuje také značný rozdíl mezi deníkem primárně soukromým, deníkem psaným jako publikovatelný materiál a deníkem fiktivním, tedy prozaickým dílem, jež si pouze „vypůjčilo“ diaristickou formu.

Pro lepší orientaci je vhodné tato díla odlišit a rozdělit je na:

- I. **Soukromý deník** - dílo, které bylo prvotně vytvořeno pouze pro vlastní potřebu autora a nebylo zamýšleno k vydání. Tyto deníky mívají zcela autentickou podobu a mnohdy je nutné doplnit je poznámkami upřesňující kontext.
- II. **Literární deník** - dílo podávající svědectví o životě svého autora a bylo prvoplánově vytvořeno s myšlenkou expanze. Může sloužit jako forma autobiografie či memoáru.
- III. **Beletristický deník** - dílo s fiktivním nebo polofiktivním obsahem, které je vytvořeno s jasným literárním záměrem. Může být inspirováno skutečným deníkem, ale je přepracováno nebo zcela nově napsáno a získává podobu románu rozčleněného do kapitol s názvy dní. Tato díla se obvykle přes autorovu snahu vzbudit dojem autentičnosti vzdalují skutečné deníkové formě.

Literární teoretička, profesorka Jana Hoffmannová, ve svém článku Paradoxy deníkové a memoárové literatury, označuje deníkovou a memoárovou literaturu příznačně jako „literaturu paradoxů“. Zabývá se charakteristikou diaristické tvorby a její strukturou, která je díky svým mnohdy protichůdným rysům těžko uchopitelná a popsatelná jako celek. Hoffmannová definuje povahu diaristiky pomocí následujících heterogenních spojení, která se v ní vyskytují. Jedná se o souhrn znaků společných pro deníky soukromé a literární, přičemž rozdíly mezi nimi jsou v souvislosti s tímto dělením spíše individuální.

2.2 Znamky deníkové formy podle J. Hoffmannové:

1. Subjektivní konfese autora vs. Dokumentární informativnost

V tomto bodě je vyjádřena snaha autora, aby byl jeho deník objektivním záznamem událostí, ke kterým se později může vrátit a s důvěrou tyto události znovu zhodnotit. Na druhou stranu ovšem není možné oprostít se zcela od vlastního prožívání a emoční rovina se následně promítne i v deníkových záznamech a navzdory snaze o objektivitu jsou subjektivní prvky deníkové literatury ve výsledku tím nejcennějším materiálem.

Jana Hoffmanová dodává, že: „autoři deníků a pamětí se tedy nepochybně snaží zachycovat skutečnost, bohatě využívají faktografického materiálu, dobových dokumentů atd. Tato snaha o objektivní reprodukci skutečnosti však je, musí být nutně a permanentně doprovázena projevy interpretace, subjektivního hodnocení...“⁴

2. Intencionalita vs. Neintencionalita

Jinak řečeno spontánní zaznamenávání myšlenek, vzpomínek a prožitků a naproti tomu záměrná stylizace a prvoplánová literárnost. Díky tomuto rysu jsou od sebe obvykle skutečné a beletristické deníky snadno rozpoznatelné. Výjimkou jsou deníky spisovatelů, kteří mohou být svým uměleckým vnímáním natolik poznamenáni, že se nezáměrně odrazí i v jejich soukromých zápiscích (viz. *Přervaný život, deníky Etty Hillesum 1941-1943*).

S tímto tématem souvisí i provázanost literárního (i jiného uměleckého) díla se životem jeho autora. Podle Josefa Viewegha „problém prožitku úzce souvisí s otázkou tvůrčí objektivace. Umělecké dílo (a vůbec každá objektivace našeho vnitřního prožitkového světa) je z valné části objektivací tvůrčových vlastních prožitků. /.../ Psychický život umělce je ukryt v jeho díle.“⁵

Což Hoffmanová doplňuje: „Vrcholným projevem tohoto paradoxu pak asi je, jestliže deníkové texty přímo utvářejí život autora či jiných lidí, pomáhají „dávat událostem tvar“ (František Peroutka), či dokonce určité události vyvolávají...“⁶

---

⁴ HOFFMANNOVÁ Jana. Paradoxy deníkové a memoárové literatury. (Sémanticko-pragmatická analýza). In: Tvar 6, 1995, č. 20, s. 1-4, ISSN 0862-657 X. str. 1

⁵ VIEWEGH, Josef. Psychologie umělecké literatury. Brno 1999. ISBN 80-902653-1-6. Str. 124

⁶ HOFFMANNOVÁ Jana. Paradoxy deníkové a memoárové literatury. (Sémanticko-pragmatická analýza). In: Tvar 6, 1995, č. 20, s. 1-4, ISSN 0862-657 X. str. 1

3. Život vs. Dílo

Tento paradox se vztahuje na literáty, kteří kromě samotných beletristických děl vytvořili a vydali také deníky, v nichž hovoří o své tvorbě. Vztah mezi spisovatelovým životem a literárním dílem je přitom chápán a interpretován různě. Jana Hoffmannová ve svém článku uvádí následující citaci Hostovského:

„Knihy pamětí z pera romanopisce jsou většinou zbytečným autorovým komentářem k jeho vlastní tvorbě.“⁷

A obdobně laděnou citaci Ajvaze:

„Víc pravdy o autorovi je v jeho literárním díle než v jeho denících.“⁸

Zatímco výše zmíněná vyjádření jsou vůči deníkům spisovatele spíše skeptická, najdou se i tací, například Ivan Diviš, kteří věří v jejich smysl:

„Považuji za nežádoucí...aby po umělci zbylo jen a jen dílo a současně nebyl vydán počet i o jeho soukromém utrpení, kterým je vykupoval... Mělo by tedy tomu být vlastně obráceně, totiž aby právě tento život byl vydán v obrovském fasciklu jakožto dílo a docela vzadu, jako rejstřík nebo kritické odkazové poznámky i jeho literární dílo... (co připomínka, vysvětlivka života)...“⁹

4. Monologičnost vs. Dialogičnost

Zde se poprvé odkláníme od vztahu deníkového díla a skutečnosti a dostáváme k jeho stránce stylistické. Jedná se zde o různorodé zaměření textu, který se vztahuje buďto pouze na osobu autora, nebo naopak vede dialog s potenciálním čtenářem, samotným deníkem, svým druhým já či fiktivním nebo i skutečným partnerem. Ať už se jedná o texty monologické či dialogické, téměř vždy obsahují hluboké průniky do nejrůznějších zákoutí autorova vědomí a vyjadřují často složité postoje k vlastní identitě, hodnocení, seberealizaci, sebekritiku i obhajobu vlastních postojů. Hoffmannová zde cituje Jana Hanče:

„Ze všeho nejvíce zajímal jsem se vždycky sám o sebe. Ostatní dělají sice totéž, ale nikdy by to nepřipustili.“ (J. Hanč, 1995)¹⁰

---

⁷ HOSTOVSKÝ, Egon. *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině : (aneb o ctihodném povolání kouzla zbaveném)*. 2. vyd. Praha: ERM, 1995. 195 s. ISBN 80-85913-13-5. Str. neuvedena

⁸ AJVAZ, Michal. *Literární deník*, In: *Prostor* 24, 1993. ISBN neuvedeno. Str. neuvedena

⁹ DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9. Str. neuvedena

¹⁰ HANČ, Jan. *Události*. 1. vyd. Praha: Torst, 1995. 390 s. ISBN 80-85639-54-8. Str. neuvedena

5. Jeden text vs. Více textů

Je důležité ujasnit si, jakým způsobem je deník posuzován. Navzdory skutečnosti, že jde o soubor jednotlivých textů, se totiž jedná o jednotné dílo, jakousi „koláž“, kdy ze střípků vzniká smysluplný celek. Deníky nezdědka obsahují nejrůznější prvky od citátů z oblíbených děl jiných autorů, záznamů z rozhovorů s přáteli či rodinou až po vlastní tvorbu, např. básně. Stávají se tak sbírkami pomyslných artefaktů života a svědectvím konkrétního lidského příběhu.

6. Žánrový synkretismus

Nevyhraněnost deníkových záznamů je jedním ze základních rysů, které odlišují diaristickou formu od jiných beletristických postupů. Zatímco některé části jednoho deníky jsou skutečně věrným odrazem skutečného života autora a obsahují mnohdy i dlouhé narativní pasáže, vedle nich může nečekaně stát úsečná formulace, jež se zcela vymyká předchozím postupům.

7. Díkce

Různorodost díkce neboli způsobu vyjadřování je pro diaristiku charakteristická, neboť se velmi často setkáváme jak s deníky psanými vysokým stylem (mnohdy je nutno vybavit je poznámkami, např. *Paměti V. Černého*), tak i s deníky plnými nespisových a slangových výrazů (např. *Samožerbach* manželů Škvoreckých). Není dokonce výjimkou, že se tyto dva styly v jednom díle střídají, což souvisí s předchozím bodem.

Obdobnými rysy se zabývá i literární historik Józef Zarek, který s odkazem na poznámky Jana Lopatky k Havlovým Dopisům Olze uvádí:

„Autor *Předpokladů tvorby*, který sledoval přesun literárních hodnot z periferií do centra, zdůrazňuje totiž, že „deníková, dopisová a marginální literatura“ je těžko přístupná odbornému zkoumání, neboť tvar v ní určuje „faktická situace při psaní“, což se především odráží v jednotlivých náhodných, neopakovatelných a neredukovatelných „spojitostech“.¹¹

---

¹¹ ZAREK Józef. K současné deníkové literatuře, in Světová literárněvědná bohemistika 2. Úvahy a studie o české literatuře, ed. L. Merhaut (Praha: ÚČL AV ČR, 1996), s. 703–708, str. 703

Dále toto poznání uplatňuje v dělení:

„Jak vidíme, Lopatka se snažil vyjádřit dvojí zkušenost:

1. Literárněvědná rekonstrukce uvedených textů musí brát nutně v úvahu také mimotextovou situaci autora, ona skrývá „zákon původu“;
2. Musí respektovat žánrovou specifikou zkoumané literatury, její synkretismus, nebo přesněji: mnohožánrovost.

Deník se tedy jeví jako výsledek vnitřního a vnějšího napětí mezi primárně antropologickou a zvláštní genologickou polohou.¹²

Polští autoři spisů o deníkové literatuře podle Zarka označují onu výše zmíněnou mnohožánrovost jako „silvickost“, což je analogie se silvare rerum, sbírkami rozličných děl starší literatury. Jak Zarek dále vysvětluje, znamená „silvickost“ především „přítomnost odlišných žánrových struktur v textu, přinucených k symbiotickému vztahu.“¹³

Jedním z největších rozdílů mezi soukromým a literárním deníkem je pravděpodobně jejich různá stylistická propracovanost. Zatímco soukromý deník je obvykle strohý a stylisticky nepříliš propracovaný, deník literární je jakýmsi strojeným záznamem, který obvykle vypovídá více o autorových literárních schopnostech než o jeho skutečném životě a duševním rozpoložení.

S tím souvisí i další podstatný rozdíl a tím je autenticita. Ačkoliv se autor literárního deníku snaží o věrohodnost a co nejreálnější zachycení své osobní skutečnosti, vědomí potenciálního čtenářstva jej drží zpátky, co se intimnosti týče, a naopak jej podněcuje k mystifikaci a příkrášlování vlastních prožitků nebo vlastností.

---

¹² ZAREK Józef. K současné deníkové literatuře, in Světová literárněvědná bohemistika 2. Úvahy a studie o české literatuře, ed. L. Merhaut (Praha: ÚČL AV ČR, 1996), s. 703–708, str. 704

¹³ Tamtéž, str. 704

Jak již bylo řečeno, mnoho literátů se domnívá, že deník spisovatele (stejně jako deník jiné veřejné osobnosti) je jen chabým a bezvýznamným komentářem k jeho hlavnímu dílu. Zároveň je ovšem nutno konstatovat, že paralelním zapisováním svých osobních postojů současně s vykonáváním aktivit, jichž se záznamy týkají, může autorovi i obecenstvu přinést zajímavou retrospekci a přehled očekávání, která se v různé míře naplnila či nenaplnila. Tímto pak může dojít k ospravedlnění se a případně i ke změně reputace autora v očích čtenářů.

Hovoříme-li o beletristickém deníku, je nutno poukázat na skutečnost, že jen velmi zřídka se autorovi tohoto typu beletrie podaří vytvořit dílo, u něž by čtenář neodhalil umělecký záměr. Tato skutečnost sice zdánlivě může ubírat dílu na hodnotě, nicméně musíme připustit, že se nám díky ní dostává do rukou mnoho cenných děl, v nichž se intimita soukromého života snoubí s kvalitním uměleckým podáním.

V následujících kapitolách se budeme jednotlivými typy deníků zabývat podrobněji.

3 Deník Soukromý

Dříve než přistoupíme k samotnému rozboru soukromého deníku jakožto literárního díla, je potřeba zamyslet se nad tím, do jaké míry lze takovýto materiál považovat za umělecký artefakt. Neboť stejně jako například pravěké nástěnné malby, i soukromý deník slouží prvotně k jinému než uměleckému účelu a tedy by podle toho měl být i hodnocen. Navzdory této skutečnosti jsou deníky zařazovány mezi autobiografickou beletrii.

Soukromý deník je ve své podstatě cosi jako trezor duševního majetku svého autora, jistota, že myšlenky, které byly v jednu chvíli důležité, zůstanou zachovány pro chvíle příští jako připomínka někdejších prožitků a mnohdy zároveň výstraha či jakési dodatečné vysvětlení vlastního jednání.

Základním pilířem, který činí deníkovou literaturu čtenářsky atraktivní je autentičnost, a jak už sám název napovídá, možnost nahlédnout cizímu člověku do soukromí. Soukromý deník již svou samotnou podstatou, tedy intimitou s jakou je psán a úpěnlivost, s níž bývá střežen, svádí k hluboce osobním vyznáním a dotýká se často témat ve společnosti tabuizovaných, ovšem neoddiskutovatelně přítomných. Díky tomu se čtenář v takovémto díle setkává nejen s politickými názory a komentáři své doby, ale často také s erotickými prožitky a otevřeným zpověďmi ohledně vztahů, což byla především v dřívějších letech témata, o jakých se veřejně hovořilo jen zřídka.

Ze stylistického hlediska má beletristický deník jeden skutečný trumf a tím je návrat k prapůvodní formě vyprávění. Zatímco beletristický deník a potažmo i ostatní typy prózy psané ich-formou dodržují určitý literární kodex a dbají na uměleckou úroveň, jazyk a vyjadřovací prostředky soukromého deníku bývají často stylisticky strohé, čímž se nesporně vrací k prvotní orální tradici a zapomenutému folkloru.

Stylistická estetičnost deníkového textu je rovněž značně omezena nemožností uplatnění propracované retrospekce. V závislosti na plynutí reálného času, během něž autor zaznamenává svou pouť a vývoj, je forma deníku omezena na chronologicky řazené události obohacené pouze o předešlé zkušenosti. Ty ovšem namísto podoby jasného obrazu bývají zřetelné spíše z podtextu a autorovy interpretace nastalé životné situace.

Zmíněná skutečnost by mohla být považována na značný nedostatek a zdánlivě skutečně ubírá deníkovému textu na efektnosti a emotivnosti. Nicméně nedokonalost na straně jedné vyvažuje deníková forma značnými kvalitami na straně druhé.

Právě díky výše zmíněné chronologii událostí a myšlenek získává soukromý deník dávku tajemství a nepředvídatelnosti, stejně jako tomu je ve skutečném životě. Právě tato zamlžená budoucnost způsobuje u čtenáře zvýšený zájem, přičemž každá následující stránka může (a nemusí) odhalit skutečný vývoj událostí. Náš předpoklad, stejně jako očekávání autora, nemusí zdaleka odpovídat skutečnosti, byť se může zdát, že se veškeré okolnosti ubírají zcela předvídatelným směrem.

S tím souvisí další charakteristický rys soukromého deníku. Nevědomost a nemožnost nahlédnout do budoucnosti či naopak vědomí čtenáře, který je předem obeznámen s osudem člověka, jehož deník drží v rukou, že autor ve chvíli, kdy psal tato slova, neznal svůj budoucí osud, činí z mnohých zdánlivě bezvýznamných prohlášení hluboce emotivní momenty (viz. rozbor *Deníků Etty Hillesum*).

Rozpoznat soukromý deník od literárního někdy není úplně jednoduché, neboť mnoho autorů soukromých deníků občas pomyslí na to, jak by asi jejich soukromí zapůsobilo na případného čtenáře. Přesto existují některé znaky, které od sebe různé typy deníků odlišují.

Jedním z těchto rysů je například vývoj, kterým autor deníku prochází. Dílo, které je psáno se záměrem vydávání je obvykle formováno jako jednolitý celek, zobrazující určitou fázi autorova života jakožto obraz jeho osobnosti ve společenském kontextu. Deník soukromý naproti tomu zobrazuje často dlouhý časový úsek, během něž se člověk mění a přizpůsobuje se novým životním podmínkám. Tato skutečnost je často zachycována samotným autorem, který si svou proměnu uvědomuje o to lépe, že ji sám postupně zaznamenával a má možnost se díky svým zápisům vracet do doby, kdy jeho názory či sny byly zcela odlišné.

V takové situaci pak dochází k jakési „zповědi“ nebo též „očistě“ sebe sama skrze přiznání a zrekapitulování myšlenek a postojů, za které se dnes autor stydí.

Podobného doznání se na stránkách literárního deníku dočkáme jen zřídka (vědomé a záměrné odhalování slabých stránek je pak častěji otázkou memoárové literatury, v níž má autor dostatek prostoru pro své následné ospravedlnění). Do stejné kategorie patří rovněž tabuizované postřehy vlastní marnivosti a sebestřednosti, kdy si autor deníku zřetelně uvědomuje svůj egoismus a určitým způsobem se s ním vyrovnává, ať už bojem a snahou svůj postoj změnit, nebo rezignací a přijetím svého nedostatku jakožto projevu lidskosti. Nicméně, co je podstatné na těchto náhlých prozřeních je fakt, že něco podobného v beletristické tvorbě nenacházíme. Postava fiktivního románu si svou sobeckost uvědomí pouze ve chvíli, kdy autor toto prozření potřebuje pro dokreslení situace a následný vývoj této postavy. V soukromém deníku má mnohdy záznam na podobné téma zcela náhodnou a nepromyšlenou pozici, neboť sebehodnocení člověka se nevztahuje nutně na situace s ním související.

A tím se také dostáváme k rysu s výše uvedenou myšlenkou přímo souvisejícímu a tím je nesourodost deníkového textu. Jak již bylo zmíněno v klasifikaci Jany Hoffmannové, deník je jakousi mozaikou složenou z textů různého typu, délky a obsahu. Ovšem i tehdy, pomineme-li liberálnost, s níž autoři deníků kladou vedle sebe dlouhé esejistické pasáže na vážná společenská témata a nákupní seznamy či útržkovité záznamy svých intimních prožitků, rozdílů mnohdy nacházíme i mezi jednotlivými texty stejného typu. Zápisy v denících spolu často nekorespondují, bývají matoucí a mnohdy jim chybí kontext, neboť autor nemá zapotřebí zaznamenávat okolnosti, v nichž se sám orientuje. Podobné záznamy vytrysknouš nekontrolovatelně z autorova nitra, bývá potřeba opatřit poznámkami, jež by čtenáři objasnily alespoň základní souvislosti. Skoky, které autor deníku ve svých záznamech provádí, jsou zřetelnou známkou jeho momentálních priorit a jejich změny se pak odrážejí v textu. Příkladem tohoto může být například nemoc. Pakliže se autor románu rozhodne, že hlavní postava onemocní, podřídí pak této skutečnosti veškeré příští chování a počínání dané postavy a nedá tak čtenáři na její ochoření zapomenout. Autor deníku naproti tomu nevztahuje všechny dílčí zápisy k této generální skutečnosti, neboť v mnohých aspektech jeho každodenního života je tato skutečnost nepodstatná. Důvodem pro toto počínání je rovněž fakt, že nemocný si často ani neuvědomuje, že je nemocí ovlivněn a tak se o tom ve svém subjektivním vyjádření nezminí. Autor románu si je však plně vědom, že (a jak) nemoc jeho postavu ovlivňuje a čtenáře o tom průběžně informuje. Díky tomu je pak kontext románu daleko srozumitelnější a celistvější než kontext deníku.

3.1 Věra Kohnová - Deník

Věra Kohnová je dvanáctiletá židovská dívka z Plzně, která si na konci prázdnin roku 1941 začala psát deník, kam si zaznamenávala své běžné dětské radosti a strasti. Během necelých pěti měsíců se však z nezajímavé směsice zážitků nedospělého děvčete stává soukromé malé drama na pozadí židovské genocidy, které vrcholí odjezdem do Terezína, odkud se nikdo z Věřiny rodiny nevrátil.

Dívka si svůj deník píše postupně se stále větším zaujetím, začíná jej oslovovat a na samém konci má již ke své sbírce vzpomínek tak vřelý vztah, že se s ní jen velmi těžko loučí. A spolu s deníkem jako by dávala sbohem i svému životu, což činí poslední zápis o to srdceryvnějším.

„Pro Pána Boha, já už jsem na konci deníku. No, už bez toho nemůžu moc psát. Už jsme tu jenom zítra a pozítří a pak - kdo ví, co bude pak. Dneska už odjel první transport ze Sokolovny. Popozejtří nastoupíme my jeho místo. Jak se mi bude po tobě, deníčku stejskat! To jsem si věru nemyslela, když jsem v srpnu po zkouškách začla psát své zážitky, že takhle smutně skončím. Nezažila jsem sice ten půl roku mnoho hezkého, ale jak ráda bych tak zůstala.

S Bohem, můj deníčku!

S Bohem!“¹⁴

Věra si zdá se velmi dobře uvědomovala sílu okamžiku, kdy si člověk uvědomuje, že deník vznikl v rozverném duchu dětských her a končí jako smutný dopis na rozloučenou, nicméně co si uvědomit nemohla, je ona nesmírná tíha, kterou cítí čtenář, jenž ví, kam její cesta transportem míří a jak se její život každou minutou krátí. Věra vtiskla do svých posledních slov zvěčněných na papíře tolik odvahy a síly, že je velmi snadné zapomenout na její útlý věk a ponechat si pouze křišťálově čistou představu hluboké lidské tragédie, která se zde odehrála.

Forma a styl, jímž je Věřin deník psán odpovídá věku dívky. Věra nezabíhá do žádných okřídlených úvah, soustředí se na věcný popis událostí, případně lehce nastíní svůj pocit z nich. Její zápisky jsou krátké a mají jednotnou formu, Věra deník nepoužívá tak jako

---

¹⁴ KOHNOVÁ, Věra. *Deník Věry Kohnové* = : *The diary of Věra Kohnová* = *Das Tagebuch der Věra Kohnová* ; [předmluva Miroslav Matouš ; překlad do angličtiny Alena Rettová, překlad do němčiny Marcela Řezníčková]. 1. trojjazyčné vydání. Středokluky, str. 196

starší autoři ke sbírání životních artefaktů, pouze coby záznamník pojímající její každodenní život.

Co do jazykové stránky, deník je psán spisovnou češtinou s prvky plzeňského dialektu. Je zřejmé, že autorka bere psaní deníku jako určitou formální záležitost a snaží se popisovat svůj život co nejvyšším možným stylem, jak dokládají mnohdy velmi spisovné výrazy popisující banální situace.

Přes své mládí však dokáže Věra místy vtisknout svým zápiskům specifického ducha okamžiku, někdy i satirickou poznámku, která, umocněna strohým vypravěčským postupem, pozvedává deník z čistě dokumentárního pramene na lehce komický a velmi laskavý vhled do dětského světa malé Židovky:

„Dnes je neděle. To znamená, že prší.“ (24.srpna 1941) ¹⁵

Nebo například:

„Dnes ráno bylo krásně. Už jsem se těšila, že pojedem na rybník, ale zkazilo se nám to. Začalo pršet. Smluvily jsme se tedy, že půjdem odpoledne k nám. Alena mi oznámila, že jde po obědě k Harrýskovi. Samozřejmě, že jsem šla s ní. Já mám však dnes smolný den a vše se mi pokazí. Harry nebyl doma.“ (26. Srpna 1941) ¹⁶

Jinde se Věra vyjadřuje ke svým dětským láskám:

„Dopoledne jsem byla s Edou v polích. Stejně tak odpoledne. Přišla jsem k názoru, že já vlastně neblbnu za žádným. Dost mě to mrzí.“ (6. Zář 1941) ¹⁷

Ač značně zkresleně, Věřiny výpovědi zároveň vykreslují společenskou situaci dané doby, a to konkrétně především situaci dětí, které byly hojně využívány k roznášení lístků z obecního úřadu, či zbytečně přísně trestány za malé prohřešky ve škole. Tyto skutečnosti jsou nám však předkládány „přefiltrovány“ přes dětské vnímání s jeho nekritickým přístupem, které bere všechny věci tak, jak přijdou, aniž by nad nimi hloubalo a diskutovalo nad jejich spravedlivostí:

„Dnes jsem měla ve škole smůlu. Dostala jsem trest. Eda, jako věrná přítelkyně, taky. Bylo to při kreslení. Řekla jsem s Edou něco stejného, a proto jsme si mysleli přání (což se

---

¹⁵ KOHNOVÁ, Věra. *Deník Věry Kohnové = : The diary of Věra Kohnová = Das Tagebuch der Věra Kohnová ; [předmluva Miroslav Matouš ; překlad do angličtiny Alena Rettová, překlad do němčiny Marcela Řezníčková]*. 1. trojjazyčné vydání. Středokluky, str. 12

¹⁶ Tamtéž, str. 14

¹⁷ Tamtéž, str. 40

dělá) a měly jsme říci buď „Petr“ nebo „Pavel“. Když se řekne jedno z těchto jmen najednou, přání se vyplní. Řekly jsme svorně „Petr“ a už to bylo. Máme trest.“ (24. Zář 1941) ¹⁸

Onen nevinný přístup k životu, který je z Věřina deníku více než patrný, dotváří dokonalý dojem komické naivity a zároveň děsivé bezbrannosti, která později přispěla k autorčině záhubě o to děsivější, čím víc byla neopodstatněná. Stejně jako ostatní, dospělí Židé, ani Věra se nijak neprovinila, neangažovala se v záležitostech, kde by mohla být Němcům nepohodlná, čímž spíše je její osud děsivým dokladem tehdejší krutosti.

A právě tehdy cítíme nejsilnější mrazení hrůzy, když si uvědomíme pomalý zvrat, který nastal v autorčině životě. Běžné dětské záležitosti, nekritický pohled na svět, radost z maličkostí a rozhořčení nad deštivým dnem vystřídala smrt z cizího popudu. Ne Věra, ne náhoda, ale někdo cizí, někdo, kdo se s dívkou a její rodinou nikdy neseťkal, rozhodl, že zemře. A tak se stalo.

Soukromý deník je dílo často balancující na hranici literárnosti, neboť pokud jde o skutečně soukromou a upřímnou sbírku životních peripetií, jeho autory bývají lidé z neliterárního a tudíž neprofesionálního prostředí. Díky autenticitě, jakou soukromý deník čtenáři poskytuje, jsou však nedostatky nestylizovaného textu obvykle ochotně přehlíženy.

---

¹⁸ KOHNOVÁ, Věra. *Deník Věry Kohnové* = : *The diary of Věra Kohnová* = *Das Tagebuch der Věra Kohnová* ; [předmluva Miroslav Matouš ; překlad do angličtiny Alena Rettová, překlad do němčiny Marcela Řezníčková]. 1. trojjazyčné vydání. Středokluky, str. 76

3.2 Přervaný život, deníky Etty Hillesum 1941-1943

(Uspořádal a úvod napsal J. G. Gaarlandt)

Přervaný život je knihou velmi příznačnou pro svůj žánr. Jde o soukromý deník mladé holandské Židovky, který si své místo v řadách oblíbených autobiografických děl vybojoval díky velmi silnému lidskému příběhu a zároveň působivému poselství o humánnosti, které po sobě jeho autorka zanechala.

Etty v průběhu dvou let, během nichž si vedla deník, prochází neuvěřitelnou proměnou a vnitřní očistou. Z bezstarostné mladé ženy zabývající se hledáním smyslu vlastního života a toužící po lásce jediného muže, se postupně stává vyrovnaná osobnost prožívající z hloubi duše utrpení svého národa a nacházející útěchu v modlitbách a vnitřním klidu, který pak šíří i mezi ostatní.

Ovšem není to ona náboženská zanícenost a spasitelské tendence, které z knihy dělají lákavou četbu. Je to pohled do soukromí a detaily, díky nimž si dovedeme téměř živě představit onu rozervanou mladou ženu, hledající východisko ze situace, v níž bolest a smrt je denním chlebem jejího lidu. Láska k vlastním lidem a zároveň k lidem všeobecně ji tak nutí přemýšlet nad příčinou nacistických zvěrstev a snaha o jejich pochopení je opakovaně zmařena silným pocitem nespravedlnosti. A právě tento vnitřní boj s vlastní identitou a smyslem bytí je tím, co ji spojuje s jejími čtenáři a prostupuje desetiletími bez známky zastarávání.

Jak uvádí J. G. Gaarlandt „její kontinuální sebepoznání nabývá na mnoha místech univerzálního charakteru.“¹⁹ Což dále rozvíjí takto: „Etty Hillesum nepopisuje ve svých denících pouze samu sebe, ale stejně tak i lidské možnosti každého konkrétního jedince v libovolném životním okamžiku.“²⁰, čímž se také vysvětluje fakt, že se Etty stala pro mnoho lidí prototypem „dobrého člověka“ a jistou nadějí, že i v těžkých časech je možné uchovat si lidskost. Na druhou stranu je ovšem zřejmé, že spravedlnost nikdy není tam, kde je jí právě potřeba, ačkoliv bychom mohli cynicky podotknout, že právě její smrt završila hrdinský osud v tom správném duchu.

---

¹⁹ GAARLANDT, J. G. *Předmluva*. In: HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* / Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 12

²⁰ Tamtéž, str. 12

3.2.1 Psaní

Etty Hillesum měla ke psaní velmi blízký vztah, neboť se zabývala literaturou po celý svůj život. Velkou inspiraci nacházela například v Rilkeho poezii a i sama toužila v budoucnu zachytit nacistické hrůzy skrze osudy svých blízkých v básních či novelách. Otázkou psaní se zabývá v průběhu celé knihy a přikládá mu velký význam v životě svém i obecně lidském.

Její literární profese (blíže nespecifikovaná) rovněž ovlivnila stylistickou stránku jejího deníku. Na rozdíl od mnoha jiných soukromých deníků, jež jsou psány lidmi literárně neprofesionálními, je deník Etty Hillesum na vysoké jazykové a vyjadřovací úrovni, autorka podává svá svědectví v komplexních a propracovaných filozofických úvahách, které by se téměř mohly rovnat s kvalitou deníků literárních, neboť se zdají být něčím víc než jen soukromými poznámkami autorky. Ta se díky nim pravděpodobně utvrzuje ve svých tvůrčích schopnostech a zároveň tak dává svému životu jakousi novou dimenzi, nádech estetična.

Deník začíná v neděli 9. Března 1941, kdy se mladá žena odhodlává zachytit své myšlenky a vtisknout je na papír. Jak sama říká, tento krok pro ni není nijak snadný a ona musí překonat ostych, aby dokázala dát svým niterným pocitům formu:

„Netroufnu si vydat v plen své myšlenky, nedovolím jim volně tryskat, a přesto nelze jinak, mám-li vytrvale vést svůj život k pravdivému a uspokojivému naplnění. Je to jako poslední osvobozující výkřik při milostném objetí, který z ostychu uvázl v hrudi.“²¹

Tímto odstavcem hned v úvodu svých deníkových záznamů pokrývá autorka hned dvě základní skutečnosti, které se v diaristických textech objevují.

Jednou z nich je intimní až erotický obsah, ke kterému deník svádí díky pocitu tajnosti a nedotknutelnosti, který jeho stránky mylně vyvolávají. Není výjimkou, že autoři deníků se papíru zpovídají ze svých intimních prožitků či představ a je-li autorem takového soukromého deníku slavná osobnost, nezřídka po jeho smrti vyjdou najevo skutečnosti, které by si jistě nebožtík rád vzal s sebou do hrobu.

---

²¹ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 28

Ani Etty tímto tématem ve svých denících nikterak nešetří a veškeré všední zážitky i hluboké myšlenky jsou protkány jejím vztahem k chiropraktikovi Juliusi Spierovi, alias deníkovému „S.“

Druhým faktorem, kterým je deník ovlivněn, je jakýsi strach, že zaznamenáváním prožitků ztratí tyto pocity své kouzlo, neboť díky své nadpozemské lehkosti a nestálosti je pro ně konkrétní slovní podoba jakýmsi závažím, díky němuž onu jedinečnost ztratí. V pátek 21. Března 1941 Etty píše: „Vlastně se mi teď vůbec nechce psát, protože se cítím tak lehká, zářící a vnitřně radostná, že každé slovo ve srovnání s tím ztěžkne jako kus olova.“²²

Tento pocit není při tvoření deníku ničím neobvyklým a mnohdy způsobuje paradoxní stagnaci ve psaní právě v těch nejdramatičtějších a nejemotivnějších okamžicích života. Takový výpadek poté není snadné dohnat a díky tomu pak dochází k přetržení kontextu, čtenářským nejasnostem a nutnosti dodatečných editorských poznámek v případě pozdějšího vydání tohoto deníku.

Etty se zároveň zamýšlí nad obecnou problematikou slova jakožto komunikačního prostředku mezi lidmi. Tvrdí následující:

„Někdy mám dojem, jako by každé vyslovené slovo, každé vykonané gesto jen přispívalo mezi lidmi k obrovskému nedorozumění. V takovém okamžiku bych se nejraději ponořila do hlubokého mlčení a to bych nařídila i všem ostatním lidem. Ano, každé vyřčené slovo často více prohlubuje nedorozumění na této příliš zaměstnané zemi.“ (20. Října 1941)²³

Ani tento názor jí však nebrání v tom, aby se svými přáteli vedla dlouhé filozofické debaty a do posledního dne v pracovním táboře s nimi udržovala kontakt pomocí korespondence.

Velmi charakteristickým rysem Ettyních deníků je snaha o zachycení a zobecnění skutečnosti do podoby věčné pravdy, jediné výstižné věty či slova, nesmrtelného pojmenování. Nemožnost nalézt správný výraz uvrhuje Etty velmi často ve frustraci a tehdy raději odkládá pero, než aby riskovala, že sklouzne k nepodstatnému tlachání:

---

²² HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 43

²³ Tamtéž, str. 83

„Někdy bych se ráda se vším, co ve mně vězí, skryla za slova a našla pro to, co v sobě nosím, přístřeší z několika slov. Jenže neexistují taková slova, která by mi chtěla u sebe nabídnout pohostinství. Ano, v tom to je. Hledám pro sebe příbytek, jenže dům, ve kterém bych se ráda usadila, si nejprve musím cihlu po cihle postavit. Každý si pro sebe hledá dům a útočiště. Já hledám po celý čas těch několik slov.“ (20. Řijna 1941)²⁴

Toto je opět rys, který tento deník přibližuje deníkům psaným pro čtenáře a opět se dostávám ke skutečnosti, že autorka deníku byla literátkou, jak je vitět i v následujících úryvcích:

„Přestaň sama sebe malovat slovy v životní velikosti, odívat se do rozevlátých pestrých výrazů. Slova sama tě nedokážou vystihnout.“ (23. Řijna 1941)²⁵

Zde hovoří o vnímání sebe sama, později se vyjadřuje k dění kolem sebe:

„Vnímám určitou vnitřní potřebu něco vyjádřit buď duchaplně, výstižně a jedinečně, nebo raději neříkat vůbec nic. Proto si některé překvapivě komické události nezapisuju, nehodlám totiž riskovat, že upadnu do banality.“ (7. Ledna 1942)²⁶

Jindy své vyjadřování přirovnává k japonskému písmu:

„Dnes v poledne jsme si s Glassnerem prohlíželi japonské obrazy. Najednou jsem si znovu uvědomila: takhle chci psát - s tak širokým prostorem pro pár slov. Nenávidím hromadění slov. Chci psát pouze ta, která se organicky začleňují do velkého mlčení, nikoli ta, která slouží jen k tomu, aby mlčení přehlušila a zničila. Slova vlastně mají podtrhávat mlčení. Jako na japonském obraze s kvetoucí snítkou v dolním rohu.“²⁷

---

²⁴HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 83

²⁵ Tamtéž, str. 85

²⁶ Tamtéž, str. 112

²⁷ Tamtéž, str. 111

V následujících větách Etty úspěšně vystihuje podstatu umělecké tvorby a zároveň zbožné přání mnoha autorů:

„Když se večer vracím domů, myslím si (často), že jsem zažila velkolepé věci a snažím se pro ně okamžitě najít nesmrtelné vyjádření. Ale ne proto, že bych chtěla zachytit z nouze neobratnými slovy to, co jsem prožila - vždyť to, co tu píšu, je deník - ale ráda bych i těch nejprostších zážitků hned vytvořila trefné aforismy a vylisovala z nich věčnou moudrost.“ (19. Června 1942)²⁸

3.2.2 Sebeláska

Ettin deník je velmi přízračným příkladem vnitřního boje, který se odehrává ve všech lidech, ačkoliv to neradi přiznávají. Je to střet sebelásky s pochybnostmi o sobě samém a strachem z přílišného egoismu. V prvním Ettině zápisu se dočítáme: „Po erotické stránce jsem rafinovaná ažaž - skoro bych řekla, že pěkně mazaná, takže se, myslím, mohu považovat za dobrou milenku ... Jsem intelektuálně nadaná natolik, že dokážu všechno vycítit a zachytit jasnými formulacemi...“ a vzápětí nato Etty vyvrací veškeré své schopnosti větou: „...kdesi v hloubi mého nitra vězí těžký knedlík, něco mě pevně svírá, takže navzdory jasnému úsudku je ze mne jen ustrašená chudinka.“ (9. Března 1941)²⁹

O něco později autorka polemizuje nad svou krásou a odhaluje tak tabuizovanou rozpolcenost člověka při hodnocení svého nitra a zevnějšku.

Etty zde hovoří sama k sobě:

„Také bych tě ráda poprosila, nedívej se tak často do zrcadla, ty pošetilá marnivko. Musí to být strašné, když je někdo velice krásný: Takový člověk se vůbec nedostane ke svému nitru, protože je v neustálém zajetí svého ohromujícího zevnějšku. Okolí také reaguje pouze na pěkný zevnějšek, a tak člověku hrozí, že vnitřně docela uschne.

---

²⁸HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 141

²⁹ Tamtéž, str. 28

Jistě bych dokázala využít lépe čas, který strávím před zrcadlem, když mě zrovna upoutá nějaký komický, nápadný nebo zajímavý výraz na mé nijak mimořádně krásné tváři. To stále sebezpozorování mě hrozně rozčiluje. Tu a tam se mi zdá, že jsem opravdu hezká, je to však pouze díky chatrnému osvětlení v koupelně. V okamžicích, kdy si připadám hezká a kdy se nedokážu odtrhnout od svého obrazu v zrcadle, dělám na sebe grimasy, nabízím uchvácenému pohledu svou hlavu v nejrůznějších pózách a přitom fantazie vykresluje obrazy, jak sedím u stolu ve velkém sále čelem k publiku a jak na mě každý hledí a obdivuje se mé kráse.³⁰

Ovšem díky Ettině filozofickému smýšlení se autorka nespokojuje pouze se zповědí z vlastní sebelásky, ale tuto skutečnost okamžitě posouvá o krok dál, do sféry vyššího poznání a diskutuje nad otázkou lidského vnímání krásy vnější a vnitřní:

„Tvrdíš sice, že chceš úplně zapomenout sama na sebe, ale dokud je v tobě tolik marnivosti a fantazírování, nedotáhla jsi to zatím se sebezapomněním příliš daleko.

Touha pozorovat vlastní tvář mě občas přepadá i během práce. Sundám brýle a pozoruju svůj obraz ve sklech. Někdy je to skutečně nepodmíněný reflex.. přitom jsem velmi nešťastná, protože cítím, že stojím sama sobě v cestě. Nepomáhá ani to, že si navenek přikazuju nezhlížet se v zrcadle. Lhostejnost k zevnějšku by měla plynout z nitra a to, jak vypadám, by pro mě nemělo příliš znamenat. Mnohem více je třeba žít „vnitřním“ životem. I u druhých věnuje člověk zbytečně mnoho pozornosti zevnějšku: tomu, jestli je někdo hezký nebo ne. Vždyť jde přece o duši, o bytí člověka nebo, jak se to dá také nazvat, co člověk vyzařuje.“ (8. Června 1941)³¹

Z jejích zápisů je ovšem patrné, že ani přes svou snahu o oproštění se od vnějších estetických kvalit není naprostá nezávislost na tomto faktoru možná. Díky tomuto zjištění si můžeme znovu poukázat na upřímnost a lidskost soukromých deníků, které velmi často takovýmto způsobem nastavují zrcadlo zaběhlým společenským zásadám a obecně známým pravdám, které, jak je obecně známo, mnohdy nejsou až tak realizovatelné, jak si společnost představuje.

---

³⁰ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 53

³¹ Tamtéž, str. 54

Naproti tomu v případě deníku literárního se často setkáváme s podporou takovýchto dogmat, neboť autor literárního deníku sází na jejich obecnou uznávanost, která mu tak zajistí velké procento příznivých ohlasů. Jakákoliv odchylka od společenského standartu je totiž zároveň zdrojem popularity, ale také krokem ke společenskému zavržení. To dokládá i Eva Kantůrková ze své knize *Nejsi*, kde říká: „Asi ale čím odkrytěji se píše, tím více si člověk zahrává.“³² a Machala, který tuto myšlenku potvrzuje: „...slova uznání střídají více či méně skrytá nařčení z exhibicionismu, nevkusy, umného zneužívání již zmiňované senzacechtivosti a vrozené zvědavosti publika.“³³

3.2.3 Individualita vs. Společnost

Jedním ze silných témat, jimiž se autorka deníku zabývá, je její postavení ve světě, potažmo zodpovědnost jedince a jeho vlastní individuality vůči společnosti a problematice vyššího dobra. Etty se sama cítí povinna „spasit svět“ a očekává sama od sebe, že se jednou probudí do fáze, kdy takového jednání bude schopna. Ačkoli si uvědomuje, že lidská individualita je přirozená, podvědomě se za ni stydí a snaží se ji sama před sebou obhájit:

„Znovu jsem teď sama sebou, Etty Hillesum, ta pilná studentka v útulném pokoji s knihami a vázou plnou kopretin. Opět se vydávám na svou úzkou stezku a kontakt s „lidstvem“, „světovými dějinami“ a „utrpením“ se opět přerušuje. Musí to tak být, jinak by se člověk zbláznil. Člověk nevydrží nořit se trvale jen do samých velkých otázek a být neustále bojištěm, potřebuje si také znovu a znovu uvědomovat i vlastní limity a žít v nich svědomitě a vědomě svým obyčejným životem, stále hlouběji a zralejším způsobem díky zkušenostem získaným z takřka „odosobněných“ okamžiků kontaktu s celým lidstvem.“ (15. Června 1941)³⁴

Etty se díky tomuto přiznání dostává do nové životní fáze, v níž svůj přínos lidstvu zakládá na vlastním štěstí, vyrovnanosti a pohodě, neboť cítí, že není schopna pomoci druhým v jejich utrpení, bude-li sama propadat panice, sklíčenosti a nenávisti.

---

³² KANTŮRKOVÁ, Eva. *Nejsi*, Alois Hynek, Praha 1999, s. 217. ISBN: 80-86202-62-3, str. 218

³³ MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vydání 1. Praha: Brána, 2001. 241 s. ISBN 80-7243-139-0, str. 44

³⁴ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 57

Člověk píšící si deník se do podobné situace dostává velmi často. Už samotný fakt, že má potřebu uchovat své pocity a myšlenky na stránkách deníku poukazuje na skutečnost, že se na ně touží zpětně podívat s odstupem a v jasném společenském kontextu:

„Tolik lpím na tomto životě.“ Co máš na mysli tímto „životem“? Pohodlný život, který momentálně vedeš? Teprve během let se ukáže, nakolik opravdu lpíš na holém, naprosto obnaženém životě, ať se nabídne v jakékoli podobě. Máš na to dost sil. Je v tobě i něco jako: „Ať už člověk snáší život se smíchem nebo pláčem, vždycky je to jen život.“ (24. října 1941)³⁵

Etty se postupně stále častěji uchyluje k oslavným „ódám na život“, a to tím více, čím blíže je smrt:

„Občas si myslím, že život začíná právě teď. A že potíže teprve přijdou, přestože, jak se domnívám, jich mám už pěknou řádku za sebou.“ (25. Listopadu 1941)³⁶

Z uvedených citací je zřejmé, jak Etty cítí a připouští si hrozbu, která ji očekává. Podobné věty jsou v deníkové literatuře velmi silnými hybnými momenty, které přinášejí čtenáři hluboký prožitek pramenící z předtuchy, že jsou pravdivé. Ani sama Etty nemohla tušit, jak přesně se trefila do středu terče.

Díky nebezpečí ležícímu na bedrech celé doby se Etty uchyluje k závažnému kroku. Tato skutečnost není v knize příliš rozvedena a poukazuje na skutečnost, že autorka pravděpodobně tušila, že se její deník dostane později do cizích rukou a dotýká se proto daného tématu jen letmo. Z kontextu několika dní ovšem vyplývá, že Etty podstoupila potrat, který vysvětluje následovně:

„Mám dojem, jako bych někomu zachránila život. Ne, to je směšné: zachránit někomu život tím, že ho za každou cenu tohoto života ušetřím. Chtěla bych tě ušetřit příchodu do tohoto slzavého údolí. Zanechám tě v bezpečí nenarození, ty vznikající bytůstko, buď mi za o vděčná. Dostanu se k tvému tělu horkou vodou a strašlivými instrumenty, budu trpělivě a

---

³⁵ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 85

³⁶ Tamtéž, str. 93

vytrvale proti tobě bojovat, dokud se nenavrátiš do nicoty, a potom budu mít pocit vykonaného dobrodiní a odpovědného jednání.“ (6. Prosince 1941)³⁷

Zda se Etty skutečně cítila vůči svému dítěti natolik spravedlivá, nebo šlo částečně i o vlastní ospravedlnění před sebou samotnou, je těžké posoudit. Nikdy později se však ve svém deníku k této události nevrací. Podobný způsob zaznamenání důležitého životního momentu opět vede k otázce, nakolik je deník Etty Hillesum skutečně soukromým deníkem, do něhož nikdo neměl nahlédnout, a nakolik si autorka připouštěla možnost, že se její deník jednou dostane do rukou cizímu čtenáři. Neboť právě šifra je jedním z důležitých prvků deníku, o němž autor předpokládá, že bude čten, ovšem nemůže se ubránit potřebě zaznamenat skutečně vše.

Postupem času se Etty stále častěji přiklání k otázce obecného dobra a pěstuje v sobě pocit všezaujímající lásky. K tomuto jejímu postoji zcela bezesporu přispěl valnou měrou její milenec a přítel Julius Spier, který podobnému postoji zasvětil celý svůj život:

„Dnes ráno...až příliš silný pocit, že navzdory záplavě utrpení a bezpráví všude kolem nedokážu nenávidět lidi, že všechno to odporné a hrůzné dění není nic tajemně vzdáleného a že to není nějaké vnější ohrožení, nýbrž že skutečná hrozba je velice blízko, protože vychází z nitra člověka. To mi připadá důvěrně známé a už mi to nenahání takový strach. Mnohem více se bojím, že lidem přerostou přes hlavu systémy a že získají nad nimi ďábelský vliv: nad svými vynálezci stejně jako nad jejich oběťmi, stejně jako nás přesahují a ohromují lidskýma rukama postavené mohutné budovy a věže, jenže ty se na nás také mohou zřítit a pohřbít nás pod svými troskami.“ (27. Února 1942)³⁸

Spierova teorie veřejné lásky k lidem stála Etty mnoho sil. Konfliktu mezi sobeckou touhou po monogamní lásce a vědomím správnosti vyšší lásky k lidem autorka rovněž věnuje mnoho myšlenek a postupně sama dospívá do podobné fáze, kterou pak po Spierově smrti dovádí k dokonalosti.

---

³⁷ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 102-103

³⁸ Tamtéž, str. 119-120

Zhruba v polovině deníku dochází k náhlému zvratu v autorčině uvažování. Díky mnoha děsivým zvěstem o koncentračních táborech, které se začaly šířit Nizozemím, dochází k masovým atakům paniky zachvacujícím židovské společenství. Lidé se snaží nalézt způsob, jak uniknout svému osudu a mnozí obrací své životy naruby. Na Etty doléhá vědomí vlastní zranitelnosti rovněž s velmi silnou intenzitou a odráží se výrazně i na ladění jejích deníkových zápisů. Téměř ze dne na den přibývají existenční témata, otázky života a smrti a nejisté budoucnosti.

Počáteční nejistota, strach a frustrace se však postupem času mění v neuvěřitelnou smířenost a vnitřní klid:

„Teď se zřejmě snaží prosadit zákaz vstupu Židů do zelinářství. Židé mají odevzdat jízdní kola, nesmějí jezdit tramvají a platí pro ně zákaz vycházení po osmé hodině večerní. Deprimují-li mě tato nařízení tak jako dnes ráno, kdy mě málem zadusila jako olovené závaží, pak mi vlastně nejde o ta holá opatření, ale rozlévá se ve mně hluboký smutek a hledá příležitost, aby se mohl ospravedlnit. Musím-li odučit nepříjemnou hodinu, nahání mi to stejný strach a sklíčenost jako nejhorší opatření okupační moci. Nejsou to tedy jednotlivé vnější okolnosti, ale je to vždycky můj vnitřní pocit: poraženectví, nejistota nebo cokoli jiného, co propůjčuje vnějším okolnostem smutné nebo hrozivé zdání. Ve mně působí vždycky všechno zevnitř navenek, nikoli zvnějšku dovnitř. Hrozivým opatřením - a je jich skutečně dost - většinou srazí ostří má vnitřní jistota a důvěra, a jestliže jsou vnitřně zpracována, ztrácejí mnoho ze své hrozivé moci. (12. Června 1942)³⁹

Etty si velmi silně uvědomuje roli podvědomí a vnitřního rozpoložení na celkovou pohodu člověka a proto se sama zcela vědomě uvádí do téměř meditačních stavů vnitřního klidu a skrze bariéru vyrovnanosti k ní hrůzy doby doléhají s otupělým ostřím.

---

³⁹ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 137

Deník jakožto forma jakési sebereflexe má zvláštní schopnost umožnit člověku pohled na vlastní osobu zvenčí. Tato skutečnost dosud nebyla nijak vědecky prokázána, ovšem z deníkových pramenů je patrné, že lidé, kteří zaznamenávají své myšlenky a postoje jsou později schopni čím dál objektivněji posuzovat svou osobu a hledět sami na sebe jakoby zvenčí. To je dáno skutečností, že své deníkové zápisy často čteme až s velkým časovým odstupem a tak slova, která jsme sami napsali, nabývají na výpovědní hodnotě podobné monologu cizího člověka:

„Je to od tebe pěkně domýšlivé, holčičko, cítit se nešťastně v této době, která stojí tolik sil, a to jen proto, že trochu povolilo napětí mezi tebou a jedním mužem. Vždyť ty nemusíš stát několikahodinové fronty před obchodem. Jídlo stojí každý den na tvém stole, o to se stará Käthe. Tvůj psací stůl s knihami tě každý den čeká a zve k práci. A muž, který je pro tebe to nejdůležitější v životě, bydlí jen pár ulic od tebe a zatím ho nikam neodvedli. Nepoddávej se svým okamžitým náladám ani chvílím ochablosti, ale drž se hlavní linie, své velké cesty. Buď si klidně i smutná, jednoduše a upřímně smutná, ale nedělej z toho drama. Člověk musí být i ve smutku prostý, jinak to není nic jiného než hysterie. (13. Června 1942)⁴⁰

Stavy úzkosti se střídají se sebejistotou a stejně jako je Ettina psychika vystavena návalům roznorodých emocí, i v jejím deníku se střídají optimistické a pesimistické pasáže, mnohdy bez jakýchkoli spojovacích či přechodových pasáží. Zde jsou dva příklady pozitivních období na sklonku Ettina života.

„Dnes ráno jsem jela na kole přes Stadionkade, užívala jsem si širokého nebe a zhluboka jsem vdechovala čerstvý vzduch, který není na příděl. A ve volné přírodě všude kolem cest tabulky s nápisem „Židům zakázáno“. Ale i nad tou jedinou cestou, která nám ještě zůstala, se klene celé nebe.“⁴¹

„Jsem šťastný člověk a chválím tento život, a to léta Páně 1942, v tolikátém a tolikátém roce války.“ (20. Června 1942)⁴²

---

⁴⁰ HILLESUM, ETTY. *Přervaný život: deníky Ety Hillesum 1941-1943* / . Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 140

⁴¹ Tamtéž, 142

⁴² Tamtéž, 143

Etty, ke které se později začínají dostávat stále nepříznivější zprávy, tuší předzvěst hrůz, které mají přijít a stále častěji se ve svém deníku táže sama sebe, zda ji ještě čeká nějaká budoucnost a pokud ano, jaká asi bude:

„Možná mi sáhnou i na život, ale víc mi udělat nemohou.“⁴³

Téměř každý další zápis provázejí myšlenky na smrt a na čas, který do ní zbývá. Přesto ale autorka neustále opakuje: „miluji život“. Ve zhoršující se situaci Etty nachází útěchu v modlitbách a považuje za důležité žít život, jak nejlépe to jde až do poslední chvíle. Nelze se poddávat utrpení a rezignovat, i když není cesty ven a člověk by svým strachem neměl obtěžovat své okolí.

„Lidé se často pohoršují, když říkám: Přece není rozhodující, jestli půjdu já nebo někdo jiný, vždyť rozhodující je přece pouze skutečnost, že musí odejít tolik tisíc. A vůbec to není tak, že bych s odevzdaným úsměvem běžela rovnou vstříc své záhubě, tak to vůbec není. Přesto si uvědomuji neodvratné a nutnost vypořádat se s neodvratností s vědomím, že tváří v tvář poslední instanci nám nemůže nikdo nic vzít.“ (11. Červenec 1942)⁴⁴

Konkrétně v posledním uvedeném zápisu se opět dostáváme k vlastní objektivizaci autorky, která vidí sama sebe jako jednoho člověka z mnoha a nezabývá se vlastním strachem o nic více než strachem ostatních Židů. Takovéto odosobnění je pravděpodobně známkou maximálního sjednocení vlastní osobnosti a smíření se sám se sebou. A právě tento pohled na sebe jako na součást společnosti, malou částku lidské historie a zároveň jedinečný živoucí důkaz lidské individuality, to je ten největší přínos, který nám vlastní deník může poskytnout.

---

⁴³ HILLESUM, Etty. *Přervaný život: deníky Etty Hillesum 1941-1943* / . Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3, str. 179

⁴⁴ Tamtéž, str. 179

3.3 Srovnání deníků

Deníky Etty Hillesum a Věry Kohnové spojuje především doba, v níž vznikly, podmínky, v nichž byly psány, neboť obě autorky jsou Židovky a obě jejich rodiny jsou na seznamu Němců mezi nežádoucími, a smutný osud, který je potkal. Díky tomu jsou kompatibilním materiálem, i když jejich pisatelky od sebe dělí stovky kilometrů a víc než deset let života, což je obzvláště na deníku Věry Kohnové znatelně patrné.

Deníky obou autorek jsou psány s velikou pečlivostí, jak po obsahové, tak i stylistické a jazykové stránce. Myšlenka deníku má pro ně jakousi vyšší hodnotu, proto se ze všech sil pokoušejí zachytit svůj život co nejvěrněji a nejkvalitněji, téměř jako by zápisky ani nebyly určeny jim samotným, ale nějakému nehmatatelnému čtenáři, který bude jejich život soudit z těchto zápisků. Paradoxem je, že i v naprosté otevřenosti, kterou v nich deník vzbuzuje, si obě autorky udržují kultivovaný projev a vysokou literární úroveň.

Avšak lze v obou dílech nalézt i množství rozdílů. Zatímco Věra se pro své mládí drží striktně popisu událostí s občasným vyjádření vlastního postoje k nim, Etty veškerou realitu, jež ji obklopuje, „filtruje“ skrze vlastní osobnost, své vnitřní rozpory a rozpoložení. Tím nám předává méně z objektivní dokumentace doby, ale více z jejího emotivního ladění a atmosféry strachu a lítosti.

Deník Etty Hillesum je podstatně kvalitnějším zdrojem co do filozofického zamyšlení a literární hodnoty, Věry Kohnová nám naopak poskytuje citelnější dojem krutosti nacistických zvěrstev skrze svou nevinnost a naivitu dítěte, na jehož pozadí se nespravedlnost na něm spáchaná jeví o to nepochopitelnější.

Oba deníky jsou důkazem nesmyslnosti a absurdity doby a zároveň kvalit lidí, jež byli likvidováni z rozmaru, jakožto podřadné bytosti. Bylo by proto nespravedlivé soudit je a hádat, který z nich je lepší, neboť v takovém případě ustupuje obsah formě. A právě v tom je síla soukromých deníků, neboť poselství, které nám poskytují, nemůže zhatit žádná literární kritika.

4 Deník Literární

„Deník od počátku pojmáný jako dílo „pro veřejnost“ bývá považován za přechod k memoárovému žánru, který se vyznačuje větším odstupem od líčeného, propracovanější psychologickou kresbou, uvolněným vztahem k časové posloupnosti a obvykle též apologetickým (sebeobhajobným) charakterem.“⁴⁵

Tato slova Lubomíra Machaly vcelku přesně vystihují podstatu literárního deníku. Jedná se o deníky slavných osobností, v našem případě dvou literátů, kteří se skrze ně vyjadřují ke svému dílu, životní cestě či například ke způsobu, jakým je vnímán veřejností a médií.

To je také základním problémem literárního deníku. Zatímco kvalita soukromého deníku je udávána především jeho obsahem a vazbou na svého autora, u deníku literárního je to díky jeho prvoplánové publicitě poněkud složitější. Podle Machaly obzvláště ve druhé polovině 90. Let zaznamenal knižní trh znatelný nárůst vydávání deníků a pamětí. V té době již literární, tedy veřejné deníky nebyly pouze věcí spisovatelů, herců a zpěváků, politiků, publicistů a sportovců, ale také jejich milenek a milenců, tajemníků, osobních strážců a jiných jim blízkých osob, kterým nebylo studno se na popularitě slavných osobností přizívit.

Machala k tomuto tématu dodává:

„Zde už skutečně mizí jakékoliv literární motivace i ambice a nastupují v plné síle bulvár a trh, neomalená snaha vydělat peníze na slávě (cizí i vlastní) a hlavně na lidské zvědavosti a touze po senzacích.“⁴⁶

Pokud hovoříme konkrétně o dílech literátů, které jsou zde našim hlavním předmětem výzkumu, potácí se literární deník na hranici mezi uměleckým dílem a faktografickým spisem, neboť především v řadách literárně zaměřených autorů se do deníků obvykle promírají jejich umělecké tendence. Takovéto deníky se poté stávají jakýmsi kolážemi, jejichž úkolem je zachytit poetičnost autora života z různých úhlů pohledu jako jakási koláž.

---

⁴⁵ MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vydání 1. Praha: Brána, 2001. 241 s. ISBN 80-7243-139-0, str. 34

⁴⁶ Tamtéž, str. 41-42

„V *Událostech* s pokusím všemi dosažitelnými prostředky: slovem, textem, grafickou úpravou, malbou, kresbou, fotografiemi, notami, barvou, formátem, papírem, vazbou i obalem vytvořit atmosféru náhodného a nevyzpytatelného bytí.“ (Hanč, 1994)⁴⁷

Naproti své relativně velké umělecké hodnotě však literární deník trpí nedostatkem autentických materiálů, skutečnost bývá autorem modifikována a předána čtenáři s výraznou autorskou úpravou. Tato skutečnost činí z literárního deníku ne zcela věrohodnou četbu a na mnohých z nich je to skutečně znát. Zde se ovšem deníky rozcházejí co do záměru autora, neboť zatímco jeden s nich se snaží představit čtenáři relativně ucelený obraz svého života, druhému jde čistě o estetické kvality a deník se pak velmi liší od běžného pojetí deníku, jak jej známe.

Jelikož literární deník nese často rysy jakéhosi poselství, které se autor snaží předat svému čtenáři, je obsah oproti soukromému deníku daleko méně upřímný, ale zato o to víc manipulativní. Autor vědomě i nevědomě předává čtenáři jakési růžové brýle, skrze které si přeje, aby byl on a jeho svět viděn. Na co konkrétně je deník zaměřen, to je otázkou autorových priorit, ale obecně můžeme říci, že se v literárním deníku střetávají dvě základní hodnoty - etická a estetická. Tyto dvě složky se prolínají v různém množství a poměru, který je odvozen především od osobnosti autora a jeho osudu:

„Základní motivy psaní deníku jsou snad tyto: 1. já stojí vůči vnitřní nezralosti, nejistotě, chaosu a vzniká otázka sebepoznání, totožnosti a vnitřního řádu; 2. já stojí vůči vnější nejistotě, chaosu, ohrožení a vzniká otázka poznání této skutečnosti a vnějšího řádu. První případ je tvorba buď mladých autorů, nebo autorů ve stavu krize. Druhý případ je deník zralého člověka a umělce. Vnější svět je zde konfrontován s autorským řádem, a tvůrce buď svou pravdu vnější skutečnosti vnucuje, nebo se jí snaží ve světě objevit.“⁴⁸

Sylvie Richterová ve svém díle *Etika a estetika literárního deníku* demonstruje tuto variabilitu na třech různých literárních denících českých autorů psaných v různém období dvacátého století.

---

⁴⁷ J. Hanč: *Desky s prózou*, Revolver Revue, 1994, č. 26, s. 103

⁴⁸ ZAREK Józef. *K současné deníkové literatuře*, in Světová literárněvědná bohemistika 2. Úvahy a studie o české literatuře, ed. L. Merhaut (Praha: ÚČL AV ČR, 1996), s. 703–708, str. 707

Prvním z nich je Jiří Orten, jehož deník se jen nepatrně odchyluje od deníku soukromého. Touto odchylkou je skutečnost, že si Orten vedl svůj deník vysoce lyrickou a poetickou formou, která je spíše charakteristická pro deník literární. Zároveň se také Orten dalece vyhýbal jakékoli konkretizaci svých názorů a postojů, zůstával striktně u náznaků a poetických metafor vyjadřujících jen velmi mlhavě realitu, v níž se pohyboval. Z těchto indicií můžeme odhadnout, že Orten nepsal svůj deník pouze pro osobní uspokojení, ale pravděpodobně tušil, že se jednou dostane na veřejnost, nebo ho možná dokonce sám plánoval vydat.

Ortenův deník však nabývá vyšších hodnot díky zásahům osudu, který se postaral o autorův předčasný konec.

Jeho předtuchy vlastní smrti a jejich následné naplnění je výrazným znakem spíše soukromého deníku, neboť ten daleko lépe zrcadlí skutečnost a ona neovlivnitelná a mimoautorská rovina v něm hraje daleko zásadnější roli než je tomu u deníku literárního. Díky této skutečnosti tak Ortenův deník literární získal i autenticitu a dechberoucí pravost deníku soukromého, čímž nabyl dvojnásobné čtenářské atraktivity.

Je to však především básníkův styl vnímání světa, co je pro nás podstatné a na čem lze vidět rozdílnost diaristických děl.

Orten nepodává faktické svědectví o svém životě a své zemi, transformuje veškeré své výpovědi ve střípky básní a krátkých literárních útvarů, čímž lyrizuje skutečnost a vytváří jakýsi omamný opar, jenž rozmazává hranici mezi realitou a uměleckou vizí.

Naproti tomu druhý z autorů - Jiří Kolář - pojímá svůj deník zcela jinou formou. Zatímco u Ortena na celé čáře vítězila estetika nad etikou, u Koláře je tomu naopak. Autor prožívá velmi silně období socialismu u nás a snaží se pomocí svého díla poučit čtenáře o tom, co se kolem nich děje a jak se k této době postavit. V jeho díle tedy zcela zřetelně převládá etické hledisko, jakási mravoučnost a bezpodmínečná objektivita. Zatímco Orten filtruje události zvenčí skrze svou osobu a své subjektivní pocity, Kolář se naopak od fixace na vypravěče zcela odpoutává a od deníku se odosobňuje. Namísto jednotlivce pak volí různé vypravěče, jejichž ústy pak svědčí o své době.

Richterová se ke Kolářovu deníku vyjadřuje takto:

„Tyto kvality významně posiluje konkrétnost deníkového materiálu: dokumenty, zprávy z rozhlasu či novin, úryvky autentického světa v textu nutí i čtenáře k zaujetí osobního subjektivního stanoviska. Díky tomu není možné odpoutat estetický prožitek od etického a v tom je také neobyčejná síla přizpůsobivost Kolářova umění.“⁴⁹

Třetím autorem, jehož deník Richterová rozebírá, je Ludvík Vaculík se svým dílem *Český snář*. Tato kniha se od předchozích dvou odlišuje zcela diametrálně, především svou strukturou, která odpovídá románu a silně se tak přibližuje deníku beletristickému. Přesto by se paradoxně mohlo na první pohled zdát, že se ze všech tří zmíněných nejvíce podobá soukromému deníku. To je dáno pravidelnou deníkovou strukturou, tím přesnější, že je zcela vědomá a záměrná.

„*Český snář* však není ani dokumentem, ani fikcí; jak název napovídá, měl by být čten jako vidina, sen, kde otázka pravdivosti nemá smysl, kde však povaha snu podává o skutečnosti významné svědectví. Neustálé prolínání snu a „skutečnosti“ v dějovém plánu ambivalenci deník-román, skutečnost-fikce ještě dovršuje. ... Čtenář je tímto způsobem postaven před noetický úkol rozpoznat sám povahu skutečnosti a fikce.“⁵⁰

I toho prolínání reality a fikčních světů je charakteristická pro literární deník. Zatímco soukromý deník se zpravidla drží skutečnosti (či popisuje subjektivní pohled autora na ni, byť v básních, aforismech či jiné literární formě) a beletristický deník se nezakládá na reálném příběhu, literární deník je kombinací obojího, neboť autor oživuje své každodenní prožitky fiktivními příběhy a naopak.

---

⁴⁹ RICHTEROVÁ Sylvie. Etika a estetika literárního deníku - In: Kritický sborník. -- 12, 2, (1992), s. 12-18, str. 16

⁵⁰ Tamtéž, str. 17

4.1 Ivan Diviš - Teorie spolehlivosti

Literární deník jednoho z nejvýraznějších českých básníků druhé poloviny dvacátého století, Ivana Divíše, se svou stavbou spíše než deníku podobá koláži, sbírce myšlenek, citátů, úvah a metafor ustavených za sebe v nesourodou změť emotivních a hluboce působivých střípků, z nichž každý má vlastní význam, byť většina z nich není pro dílo nijak klíčová. Diviš se v díle zabývá různými oblastmi lidského života a vytváří jakýsi koncentrát v podobě jedno-odstavcových či dokonce jednovětných útvarů a poznámek často až šokujícího účinku.

Autor v tomto případě neřadí své zápisky do pravidelných intervalů s přesným časovým vymezením. Čas je zde spíše orientační a pohybuje se mezi dny a lety, pravděpodobně v souvislosti s tím, jak si na něj autor vzpomněl či nevzpomněl.

Diviš ve své *Teorii spolehlivosti* jen příležitostně využívá vypravěče, většina jeho zápisků má spíše formu odosobněných poznámek či aforismů, které činí z každodenního lidského prožívání obecně platnou pravdu, jakési pravidlo života.

Díky těmto třem faktorům Divišova *Teorie spolehlivosti* postrádá souvislý příběh a výrazně se tak odklání od beletristických typů deníku. Tento typ se objevuje i mezi literárními deníky, méně z oblasti literatury, více mezi osobnostmi sféry politické, hudební a filmové či sportovní, ovšem jeho věrohodnost a autenticita je pak o to méně přesvědčivá, oč více je deník souvislý a čtenářsky atraktivní.

I u Divíše ovšem nacházíme některé pasáže vztažené velmi těsně k jeho osobě. Nejsou obvykle příliš popisné, nicméně často v sobě nesou poselství, jež se dá aplikovat na jakoukoli dobu a místo. Díky nim tak můžeme skutečně hovořit o deníku, nikoli jen o sbírce aforismů a úvah, neboť každý deník potřebuje záchytný bod v osobě autora, alespoň malý náznak osobního zájmu, subjektivního postoje, malý vhled do soukromí, do pisatelovy hlavy. Deníky příliš odosobněné nejenže nevypovídají tolik o životním pocitu daného člověka, ale nejsou ani tolik čtenářsky atraktivní, pro svou strohost a neosobní postoje:

„Uspořádání našich věcí mi nedopřává psát ve dne, za jitra, dopoledne, prostě za dne: největší měrou jsem nad svým spisováním vysedával po večerech a zejména po nocích, a tu je všechno jiné.

Tu k vám zalétají jen zvuky vydělené, jen zvuky zborcené, nebo naopak k vám promlouvají smysly zbystřené tak, že jsou návěštím choroby. Kolem je vržen stín a vy představujete stín prostřed stínu. Kolem je noc, podivná vykupitelka, zavádějící snovačka, a vy píšete dopis příjemci, který jej obdrží za dne, ve zcela odlišné situaci, za zcela jiného psychofyzického okamžiku, než byl váš v pracovním ohlušení. Co z toho pojde? Střet, ale i diskrepance, jak ji představuje každé dopisování někomu, s někým; zatímco pisatel by u adresáta prostě měl být! Prostě u něho stát, vynadat mu, obejmout jej, pomoci, a to teď, a to zcela konkrétním činem, tím, že dojde pro vodu, koupí v konzumu máslo, chleba a vajíčka, vajíčka rozklepne na pánev, a dá najíst. Proč naše společnost dávno ten problém nevyřešila? Aby mohli spisovatelé, tito rezonéri a dušeměřiči, pracovat ve dne? Jako každý jiný normální člověk? A aby se za to mohli nastálo najíst?“ (Diviš, 1994)⁵¹

Výše zmíněná citace je ukázkou Divišových subjektivních pasáží, konkrétně tato se vztahuje ke spisovatelské profesi obecně a vystihuje velmi běžnou praxi psaní po nocích. Stejně jako jiná literární díla i deníky často vznikají v noci, protože ticho umožňuje tvůrci plné soustředění na vlastní tok myšlenek.

Tyto pasáže z autorova soukromí mívají formu úvahy, naproti tomu jiné pasáže jsou povahy básnické, záznamové či stroze popisné.

Autor se často vyjadřuje k poezii:

„Poezie nepřichází tajemství vysvětlit, poezie přichází na tajemství upozornit. Karlovy Vary“⁵²

Mnohdy se také pozastavuje nad tím, jak je poezie vnímána současným světem:

„Že tato doba nenaslouchá poezii? Nic jste nepochopili, nic jste se nenaučili: je tomu právě obráceně! Poezie totiž nenaslouchá této době! Ona jí doslova neráčí naslouchat!“⁵³

---

⁵¹ DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9, str. 25

⁵² Tamtéž, str. 17

⁵³ Tamtéž, str. 46

A mnohdy právě tento nevyvážený vztah vykresluje do jednoduchých, přesto velmi zřetelných kritických poznámek:

„Ve hře Utrpení a umučení našeho Pána Ježíše Krista vystupují soudruh Ježíš, soudruh Bůh, soudružka Marie a soudruzi andělé.

To je něco nejen bez literatury a proti literatuře, ale dokonale mimo literaturu.“⁵⁴

Toto je záznam nanejvýš příznačný, neboť jím Diviš vyjadřuje hluboké pohrdání režimem, který tou dobou v naší zemi vládl, aniž by jej musel jakkoliv otevřeně napadat. Ke onomu absurdnímu titulování svatých postav se vyjadřuje pouze z pohledu znechuceného literáta, čímž ovšem současně poukazuje na fakt, že komunistický hyzdí komplexně celou společnost, umění nevyjímaje, bez sebemenší soudnosti či snahy o nenápadný psychologický nátlak.

Podobný typ deníkových záznamů je velice významným svědkem doby, protože umožňuje dostatečně vnímavým čtenářům nahlédnout do její absurdity, aniž by se autor sám stavěl do pozice nepřítele státu. Se správnou interpretací však jeho mlčenlivost naopak přidává výslednému dojmu na intenzitě, téměř jako by autor usoudil, že k tomuto tématu již není co dodat:

„Oni lhali, lžou a budou lhát ani ne tak proto, že by stůj co tvůj lhát chtěli, ale proto, že nemohou nelhat. Lež je jejich osud.“⁵⁵

Zároveň je ona v náznacích servírovaná nenávist velmi charakteristickým rysem literárního deníku, neboť autor, který plánuje své záznamy vydat se obvykle nehrne do přílišné otevřenosti v otázce své politické příslušnosti, pokud samozřejmě není ústředním motivem knihy.

Ne vždy si však Diviš bere servítky, čas od času se v jeho deníku vyskytují výrazy, které se zcela vymykají výše zmíněným postupům:

„Praha se dělí na dvě části: na klenotnici králů a bolševický mrdník“ (1966)⁵⁶

---

⁵⁴ DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9, str. 47

⁵⁵ Tamtéž, str. 60

⁵⁶ Tamtéž, str. 60

4.1.1 Citáty

Mezi jinými prvky se v Divišově deníku objevují i části rozhovorů s přáteli či rodinou:

„Televize? To je jako když se vyblíje náš kocour!“ Martin (1965)⁵⁷

Většinou jde o zábavné výroky autorova syna Martina či jiných spisovatelů, místy se však objevují i komentáře a hodnocení Divišova díla i jeho osobně:

„*Neosmělena váhá naděje!* jaký verš! Zasáhl jste mne pane, muži nezlomný, nikdy nezpronevřilý, vy svěží, útlý, skálopevný člověče, velký nepoznaný, nerozpoznaný básníku český! Bohuslav Reynek, říjen“⁵⁸

Jindy si autor zaznamenává čísti rozhovorů, jimž byl přítomen:

„Holan opáčí Honzovi Zábranovi, který se na něho kasá a vykládá mu něco o André Bretonovi: André Breton, pravíte? Snad jste chtěl říci *André Breptón?*“⁵⁹

Nebo cituje své přátele, kteří zastávají podobné názory na dobu, v níž žijí:

„Svět se řítí / do d'áblovy řiti. Josef Váchal“ (1969)⁶⁰

4.1.2 Promluva ke čtenáři

Ač ne příliš často, Diviš se ve své *Teorii spolehlivosti* čas od času obrací i na čtenáře, aby mu pomohl nahlédnout do tvůrčího procesu, při němž deník vznikl.

Vystihuje jimi svou nejistotu jakožto člověk a láskou ke svým textům jakožto autor. Neboť tvůrčí proces umělce zdá se být často něčím, co žije svým vlastním životem. Jako by autor byl pouhým prostředníkem mezi myšlenkou a papírem a mnohdy pak spisovatel s odstupem čte své dílo jako dílo cizí, aniž by si byl schopen zpětně vybavit své vlastní rozpoložení v okamžiku, kdy ho právě tyto řádky napadaly.

---

⁵⁷ DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9, str. 29

⁵⁸ Tamtéž, str. 45

⁵⁹ Tamtéž, str. 61

⁶⁰ Tamtéž, str. 181

Jana Hoffmannová ve svém díle poukazuje na pracnost deníkové tvorby a na úsilí, které Diviš vynaložil:

„O své poezii Diviš říká, že mu „šla až trestuhodně snadno“ ...naproti tomu své „texty“, své záznamy „klohní“, „pracně a vztekle a těžce“, opracovává je, cizeluje, přepisuje, zavrhuje ...Není to paradoxní? Není v tomto případě dílo (poezie) spíše projevem autentické spontaneity než záznamy „ze života“, které jsou výsostným projevem stylizace, literárnosti? Není vůbec někdy život stylizovanější než dílo?“⁶¹

A sám Diviš ve svém deníku tuto teorii potvrzuje, když říká:

„Ani byste neřekli, jak pomalu vznikají texty, které čtete. Nemyslím záludný tektonický smysl, že příroda musela pracovat miliardy let, aby dotvořila člověka jako jedince schopného napsat je. Vznikají velmi pracně a vztekle a těžce i ve vlastním literárním smysli, každý je cizelován, přepisován, zavrhován a zas vynášen na světlo, nad každým po čase kroucím hlavou nejen v tom smyslu, že vznikl, ale i jak k tomu vůbec mohlo dojít, a nejčastěji mám pocit, že je psával někdo jiný, někdo druhý, nějaký vzdálený cizinec v hubertusu, že jsem to nebyl já, ten velmi podléhající, velmi nemocný, velmi komický, velmi prohrávající člověk.“ (1966)⁶²

V tuto dobu cítil autor pravděpodobně silnější potřebu komunikace se čtenářem, proto velmi brzy následuje další odstavec věnovaný těm, jimž se *Teorie Spolehlivosti* dostane do rukou:

„Teorie spolehlivosti mu roste pod rukama jako nějaká ďábelská rostlinka, přízračný strom, jehož růst už nejde zastavit. Je to mumlání noci, jsou to litanie s verši do sebe vřetenými, s verši navazujícími jeden na druhý, donekonečna, do nicoty k něčemu, od nažky ke kmeni, od prázdna k rozvětvenému nervovému systému bytí.“⁶³

Na rozdíl od předchozí ukázky, zde autor přechází k poetickému jazyku a i svou osobu nyní popisuje er-formou, čímž si sám nabízí vnější pohled. Metaforické přirovnání díla k rostoucímu stromu je pak příznačným prvkem vnímání literatury. V době, kdy autor tuto pasáž psal, byla jeho rostlinka ještě velice útlá a křehká, je proto přinejmenším zajímavé uvědomovat si její sílení v průběhu dalších let, kdy deník vznikl.

---

⁶¹ HOFFMANOVÁ Jana. Paradoxy deníkové a memoárové literatury. (Sémanticko-pragmatická analýza). In: Tvar 6, 1995, č. 20, s. 1-4, ISSN 0862-657 X, str. 1

⁶² DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9, str. 65

⁶³ Tamtéž, str. 66

Finální částí této trojice je pak poslední ukázka, která si zachovává věcnost první i poetiku druhé části:

„Psal jsem tuto Teorii, píšu a budu ji psát, až naroste v malý horský masív, jehož zuby jak patrice vkousnou do nebe matrici autoportrétu přibližného aspoň tak, jako se horský hřeben konturuje proti nebi a z dálky se zdá turistovi tím, čím naprosto není v praxi horolezcově.“⁶⁴

Tudy se autor opět navrácí k odlišnosti tvůrčí a interpretační složky díla, která staví mezi spisovatele a čtenáře nepřekonatelnou propast. Stejně jako se hora, k níž Diviš svůj deník přirovnává, zdá jiná z dálky, než jakou ji skutečně pocítí horolezec, tak i realita autorova, situace, v níž se nachází během své tvorby, jeho podmínky, vnitřní rozpoložení i vnější prostředí, jsou diametrálně odlišné od těch, které si za jeho slovy představuje čtenář. Neboť skutečnost, byť by byla sebedrobněji popsána, se v představách různých lidí nikdy nebude shodovat.

Takto se tedy autor staví ke svému dílu. S vlastní představou imaginárního čtenářem, o němž si je vědom, že neexistuje v takové podobě, jakou si vytvořil, poukazuje na svou vlastní nepolapitelnost jakožto imaginární postavy v imaginárním světě, který jen stěží pojme alespoň část reálného člověka v reálném prostoru a čase.

To je přístup poukazující na Divišovo hluboké porozumění imaginaci, která zahrnuje veškerou krásnou literaturu a deníky obzvlášť, neboť na rozdíl od fiktivních příběhů a postav, které si čtenářovu představivost doslova žádají, aby mohly na moment ožít v jeho hlavě, autoři deníků byli skutečnými živoucími bytostmi, lidmi stejně reálnými, jako jsme my, každý zvlášť, proto je obraz, který si čtenář o těchto lidech vytvoří jen úsměvným obrazem, který mu autor předložil.

---

⁶⁴ DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9, str. 66

4.2 Witold Gombrowicz

Polský romanopisec Witold Gombrowicz vydal během svého života hned tři deníková díla. Byl autorem satirických románů a her, které svým sarkasmem a nesmlouvavým humorem nabourávají společenské konvence a čerí hladinu stereotypu. Mnohé zdroje se shodují na jednotném vymezení jeho ústředního motivu, jímž je forma, a i sám Gombrowicz ji několikrát zmiňuje mimo jiné i ve svých denících:

„Pojímají mě většinou jako další zápas se společností, jako kritiku společnosti. Podívejme se, zda můj člověk toto pojetí nerozbije.

Toto jsou v krátkosti vlastnosti mého člověka:

1. Člověk utvářený formou v nejhlubším, nejjobecnějším smyslu.
2. Člověk jako tvůrce formy, její neúnavný producent.
3. Člověk degradovaný formou (zůstává vždycky „nedo-“, nedovzdělaný, nedozrálý).
4. Člověk zamilovaný do nezralosti.
5. Člověk utvářený tím Nižším a Mladším.
6. Člověk podrobený tomu „mezilidskému“ jakožto nadřazené tvůrčí síle, tomu jedinému, nám dostupnému božství.
7. Člověk „pro“ člověka, neznající žádnou vyšší instanci.
8. Člověk dynamizovaný lidmi, jimi povýšený, znásobený.

To jsou vlastnosti mého člověka, které mě teď napadají. Chcete to všechno uvést na jediného společného jmenovatele vzpoury proti společenským formám bytí?⁶⁵

Je zřejmé, že pojem forma nabývá v Gombrowiczově podání více významů. Hovoří o formě ve smyslu základního pojetí člověka a jeho vymezení, ve smyslu společenském, především odrážejícím konvence, jímž se společnost podřizuje, i ve smyslu literárním, pod nějž zahrnuje své tvůrčí postupy a odlišuje je od forem ostatních autorů.

---

⁶⁵ GOMBROWICZ, Witold. *Deník, 1953-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. 306 s. ISBN 80-85639-18-, str. 12

Gombrowiczovy deníky odrážejí postoje, které zaujímal vůči světu a jeho problémům, svým kritikům i jiným literárním osobnostem. Jsou psány povětšinou formou esejí a úvah a mnohdy zabrušují až do hluboce filozofických zamyšlení. Pro svůj široký literární i obecný přehled by mohl být Gombrowicz považován za stejně zdatného literárního teoretika, jako spisovatele, nicméně on sám pravděpodobně dával přednost otevřenosti a emotivnosti před strojeností a taktem, jímž by byl omezován v roli skutečného teoretika a kritika. Přesto si je svého hloubavého způsobu myšlení sám autor vědom a vyjadřuje se o něm takto:

„Když čtu tyhle články. Někdy zapomínám, že jsem přece jen umělec. Začínám věřit, že jsem autorem filosofického díla o několika svazcích...Pořád se tam píše o mých „konceptech“ a skoro nikdy o mém umění.“⁶⁶

O mnoho let později se Gombrowicz k tomuto tématu vrací s následující poznámkou:

„...kritika literatury - to je slovo o slovu, literatura o literatuře. Co z toho plyne? Že literární kritik musí být umělcem slova a spolutvůrcem, je vyloučeno „popisování“ literatury tak, jako se - bohužel - popisují obrazy, je třeba se toho zúčastnit, nemůže to být kritika zvenčí, kritika věcí.“⁶⁷

Tímto výrokem Gombrowicz vyjadřuje dvě základní stanoviska: současně vzdává holt literárním kritikům, neboť uznává nezbytnost jejich vlastního literárního talentu a cítění, jimiž musí být obdařeni, aby dokázali svou práci vykonávat správně, a zároveň vztahuje schopnost kritického hodnocení literatury na všechny tvořící autory. Neboť každý, kdo literaturou žije a prožívá ji oním „vnitřním“ smyslem, má být schopen podívat se smysluplně i na dílo druhého tvůrce. Čímž Gombrowicz mimoděk obhajuje i své vlastní soudy týkající se jiných autorů.

Autor nepovažuje za důležité vymezovat svůj deník přesnými časovými záznamy, často se setkáváme s určením roku a dnů v týdnu, které však již nejsou podpořeny daty ani měsíci. Tato skutečnost poukazuje na jakousi spontánnost a volnou strukturu, kterou se Gombrowicz přibližuje deníkům soukromým, neboť u těch, na rozdíl od deníků beletristických, závisí čistě na povaze a rozpoložení autora, zda bude deníkovou strukturu striktně dodržovat či nikoli.

---

⁶⁶ GOMBROWICZ, Witold. *Deník, 1953-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. 306 s. ISBN 80-85639-18-, str. 13-14

⁶⁷ Tamtéž, str. 330

Deníky beletristické bývají obvykle naopak koncipovány v jednom duchu a podle něj se pak odvíjí celá kniha.

Gombrowicz s lehkostí střídá témata i způsob, jimiž o nich hovoří. Zabývá se se stejnou horlivostí kritikou společnosti, jež se odklání od Bacha a považuje jej za nudného, jako popisem svého rozhořčení, když jej po ulicích pronásleduje homosexuál. Mnohdy svůj deník používá k sebeočistění, zpovídá se z nepravostí, které na něm byly spáchány literárními kritiky i společností a mnohdy také hájí zájmy celého polského národa:

„Ach, kdyby tak někdo vykuchal frázovitost z toho jinak sympatického národa! Ta buržoazie, která tady večer popíjí víno a ve dne maté, je tak uřvaná! Kdybych jim řekl, že ve srovnání s jinými národy si tady žijí jako u Pánaboha za pecí - na té své nádherné estanci veliké jako půl Evropy - a kdybych dodal, že nejenže jim nikdo neubližuje, ale naopak že Argentina je estanciero mezi národy, „oligarcha“ pyšně se rozvalující na svých nádherných územích...Smrtelně by se urazili. Radši ne...Takže jsem jim to řekl! Co je mi po tom?“⁶⁸

Občas jakoby provokativně - stejně lehce a sarkasticky jako ve svých dílech - proloží dva hluboké filozofické eseje humorným souslovím či satirickou poznámkou, která čtenáře vytrhne ze zamyšlení:

„Je smutné, že univerzity ročně produkují tisíce oslů, z nichž každý si dříve nebo později najde svou spolehlivou oslici.“⁶⁹

Touto myšlenkou se pak zdá se Gombrowicz řídil i ve skutečném životě:

„Svým žákům říkám: nezapomínejte, že nejsem jedním z vašich ctěných patentovaných a garantovaných profesorů. Se mnou nikdy nikdo neví. Kdykoli mohu říct hlooupost nebo zalhat - a vůbec si z někoho vystřelit. U mě žádnou záruku nemáte. Jsem darebák, rád se bavím - a kašlu - kašlu - kašlu na vás a na svou výuku.“⁷⁰

Dost možná právě tímto přístupem se snažil vzbudit ve zkostnatělých studentech život, humor a přirozenou inteligenci, kterou u nich podle vlastních slov tolik postrádal.

---

⁶⁸ GOMBROWICZ, Witold. *Deník, 1953-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. 306 s. ISBN 80-85639-18-, str. 97

⁶⁹ Tamtéž, str. 115

⁷⁰ Tamtéž, str. 116

4.3 Srovnání deníků

Zatímco Witold Gombrowicz se ve svém *Deníku* rozhodl vyjádřit svůj názor na soudobou společnost a její kulturní i konzumní postoje a zaplnil svůj deník souvislými, mnohdy i dlouhými úvahami, Ivan Diviš naproti tomu zvolil pro své deníkové dílo postup zcela jiný a poskládal do něj svůj život z malých různobarevných střípků, díky kterým získal deník vzezření plnohodnotného uměleckého díla.

Vzhledem ke skutečnosti, že oba deníky byly psány se záměrem vydání, nemají valnou výpovědní hodnotu, co se týče soukromého života svých autorů, z nich je v nich naopak zmíněna jen nepatrná část, pravděpodobně pro větší čtenářův pocit autenticity a přiblížení se osobnosti spisovatele coby člověka.

Naopak co se přístupu k tvorbě týče, oba autoři se o ní ve svých denících zmiňují a vyjadřují zde své nejsilnější motivy pro psaní i osobní postoje ke svým dílům a způsob, jakým by si přáli, aby byla jejich díla vnímána.

Jazyková stránka obou děl je nesourodá, autoři užívají slovník i stylistické postupy odpovídající té které pasáži a tomu kterému prvku, jež se v deníku objevuje. Ve svých osobních komentářích a úvahách se obvykle drží spisovného až poetického jazyka, v humorných a sarkastických pasážích se přiklánějí ke slangu a místy výjimečně až k vulgarismům (zde vítězí rozhodně Diviš, který se vyjadřuje mnohdy velmi netaktně, především ohledně v té době vládnoucímu režimu).

Nakolik si autoři zakládali na umělecké či výpovědní hodnotě svých deníků, v tom se zřejmě poněkud rozcházejí. Zatímco Divišovým záměrem byla hodnota umělecká, Gombrowicz se zaměřoval na sdělení, jež měl touhu podat veřejnosti coby vysvětlení svých postojů.

U obou autorů je však dobře citelná jejich vazba k literatuře, neboť oba deníky jsou k ní silně připoutány a zatímco literární deníky jiných typů osobností (od politiky přes filmový a hudební průmysl až po sport) se soustřeďují na jejich život na výsluní slávy, literáti mají silnější potřebu vyjadřovat se ke svým dílům, za nimiž jsou schovány jejich tváře, než ke tvářím samotným.

Zároveň také literáti cítí jakousi pýchu umělců, která je nutí pohrdat ostatními literárními deníky psanými neliterárními osobnostmi, coby brakem, nekvalitní literaturou, bulvárem čteným z pouhé zvědavosti.

Pavel Janoušek tuto kritiku hodnotí takto:

„To jen my, lidé od literatury, si namlouváme, že deníky, paměti a korespondence spisovatelů patří někam jinam, do lepší kategorie než paměti a deníky hereček, a že je čteme s jiných pohnutek.“⁷¹

---

⁷¹ JANOUŠEK, Pavel. Logo Vaculík aneb Deník a korespondence jako pokleslá literatura pro vzdělance. Tvar, 1. 6. 1995, roč. 6, č. 11, s. 11.

5 Deník Beletristický

Beletristický deník se oproti deníku soukromému vyznačuje následujícími odlišnostmi:

1. Rozsáhlé záznamy zahrnující často velký časový úsek

Skutečný deník obvykle zaujímá v souvislém textu pouze jeden či dva dny a události sahající do vzdálenější minulosti jsou pak v tomto celku dotknuty pouze zkratkovitě, neboť byly pravděpodobně buďte zmíněny již v dřívějším záznamu, nebo nebyly příliš důležité a jejich obraz je již rozostřen časem.

2. Detailnost sahající nad rámec běžné lidské paměti a pozornosti

Obzvláště v emotivně vypjaté situaci si člověk není schopen zapamatovat takové množství detailů, jaké bývá popsáno v prozaickém díle deníkového typu. Autor soukromého deníku obvykle ani nepovažuje za podstatné zmiňovat se podrobně např. o vzhledu druhé osoby, pokud tento prvek nemá přímý význam na popisovanou událost nebo autorovo emoční prožívání.

3. Propracované narativní postupy

Zatímco běžný deník je složený z množství nesouvisejících zápisů a střídavé zaměření na různá témata podle aktuální potřeby autora, beletristický deník obsahuje souvislou linii příběhu, která je předem promyšlená a všechny záznamy jsou jí přizpůsobeny. V textu často nacházíme detaily, které mají později význam, což se u soukromých deníků obvykle nestává (autor zmiňuje pouze to, co je podstatné v danou chvíli, což může být velmi dobrým nástrojem k působení na čtenářovo vnímání).

4. Jednotný žánr a dikce

Tento bod přímo souvisí s položkami č. 6 a 7 ve výše uvedeném souboru znaků deníkové formy podle Jany Hoffmannové a staví tak beletristický deník do protichůdné pozice oproti deníkům soukromým a literárním. Ve snaze o ucelené a kompaktní literární dílo se autoři odklánějí od postupů uplatňovaných při tvorbě skutečných deníkových záznamů a posouvají tak beletristický deník o něco blíže ke klasickému románu.

5. Přímá řeč a dialogy

Díky fiktivnímu ději a promyšlené struktuře může beletristický deník obsahovat dlouhé a podrobné dialogy a přímou řeč. Naproti tomu deník soukromý (mnohdy i literární) obvykle dialogy neobsahuje a omezují se spíše na řeč nepřímou a i to jen okrajově. Díky této skutečnosti je beletristický deník obvykle čtivější, ale o to méně autentický než deníky skutečné, neboť kvůli nedokonalosti lidské paměti a neschopnosti přesné interpretace mohou být detailní dialogy jen velmi zřídka reálné.

Závěrem tohoto srovnání je jistě zajímavé uvědomit si souvislost mezi formou a obsahem u deníku soukromého a deníku beletristického:

Důvodem, proč jsou vydávány a ve velkém čteny soukromé deníky známých osobností i úplně cizích lidí, je nepochybně jejich obsah. Soukromé deníky se obvykle nevyznačují příliš propracovanou stylistickou stránkou a uměleckou úrovní, ale tento nedostatek bohatě vyvažují strhujícím příběhem, neobvyklým životním osudem člověka často v podmínkách, jaké si umíme jen stěží představit.

Beletristický deník je naproti tomu využíván spíše jako neokoukaná literární forma, která může snadno obohatit a oživit jednoduchý příběh. Díky nápadité kompozici se tak autorovi dostává příležitost zrenovovat i mnohokrát předtím použitou zápletku a dílo si i nadále udrží novátorský nádech. Dalo by se říci, že v tomto případě tvar předčí smysl, což je fakt, který bezesporu nápadně odpovídá filozofii moderní společnosti a zajišťuje tak této strategii komerční úspěch.

5.1 Petra Soukupová - Marta v roce vetřelce

Petra Soukupová pojala svou zatím poslední knihu *Marta v roce vetřelce* jako fiktivní deník devatenáctileté dívky, jejíž jednotvárný život se radikálně změní ve chvíli, kdy zjistí, že je těhotná. O dítě, kterému říká Vetřelec, sice nakonec přijde, ale její život se tím ani v nejmenším nevrátí do původních kolejí. Právě naopak. Dívka propadá depresím a uchyluje se k alkoholu, který jí poskytuje únik z reality, v níž Marta nevidí žádnou perspektivu.

Román je často hodnocen jako povedený vhled do světa dospívající dívky, nicméně až do chvíle, než hlavní hrdinka otěhotní, působí deník spíše jako by jeho autorce bylo čtrnáct, nikoli devatenáct let. Identifikace s člověkem mladším, než je sám autor, je náročnou zkouškou tvůrčovy schopnosti vcítění, pozorování a představitivosti, nicméně obzvláště v deníkové formě románu je toto ztotožnění o to náročnější, oč niternější by projevy postavy měly být. V tomto směru Soukupová svou práci zvládla jen částečně, nicméně mnozí nacházejí vysvětlení Martina nevyspělého chování skutečností, že postava nemá příliš vztah k hlubokému přemýšlení a je spíše jednodušší.

Narativní postupy autorky se liší od běžného románu, pokouší se o autenticitu po jazykové i stylistické stránce, nicméně ze zápisů je naprosto zřejmé, že nemůže jít o soukromý deník, protože jednotlivé zápisy pojímají celé dny bez přestávek mezi psaním a jsou velice podrobné včetně přesných časových posloupností a okamžitých pocitů, které ve skutečném soukromém deníku psaném večer již nemají šanci být vyobrazeny kvůli emocionálnímu ochabnutí na základě časové prodlevy.

„Ráno se probudím, a najednou si říkám, že prostě na tu terapii odpoledne půjdu. A i když to pak do odpoledne atokrát změním, nakonec jdu. Je nás tam víc, tak se třeba víc schovám. Z minula je tam Dana a jedna z těch dvou paní.“ (Úterý 20. Května)⁷²

Z ukázky je zřejmé, že autorka nevěnuje dostatek prostoru Martině vnitřnímu rozpoložení a ačkoli je postava rozervaná, k deníku se neuchýlí dřív než na konci dne, aby stručně zaznamenala jeho průběh.

---

⁷² SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. 1. vyd. Brno: Host, 2011. 316 s. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 251

Tento postup je u soukromých deníků nanejvýš nepravděpodobný, protože člověk, který si deník vede, jej obvykle používá jakožto způsob sebereflexe. Chvíle, kdy se Marta rozhoduje, zda jít či nejít na psychoterapii je tedy ideálním momentem pro rozehrání jejího vnitřního monologu a přiblížení jejího psychologického profilu, čehož však autorka opakovaně nevyužívá. Maximálním vyjádřením emocí jsou věty typu: „Jedu domů, je mi hrozně. Nejhuř hrozně.“ (Úterý 20. Května)⁷³

Jazyková stránka díla se snaží přiblížit hovorové řeči současných mladistvých, autorka často používá věty, v nichž vynechává slova, nejčastěji slovesa:

„Takže na příští rok sem volná. Ale ani z toho veselo.“ (Úterý 4. Března)⁷⁴

Věty psané tímto stylem mnohdy nabývají až směšné podoby:

„Jdeme, máma dnes volno, protože svátek, s doktorem narychlo domluvený...“ (Čtvrtek 8. Května)⁷⁵

Dalším charakteristickým prvkem vypravěčského stylu použitého v knize, jsou věty v infinitivu, které mají čtenáři navodit pocit stručnosti, strohosti rychlého deníkového záznamu. Ty se místy skutečně přibližují reálným zápiskům soukromých deníků, nicméně často bývají vzápětí rozvíjeny nebo zakomponovány do souvětí, což není pro soukromý deník příliš typické. Nemají totiž podobu úkolu či plánu, ale záznamu již proběhlé aktivity:

„Ráno po tý sangrii špatně, ale donutit se vstát k společný snídani.“ (Neděle 1. Zář) ⁷⁶

A podobný příklad:

„Znovu usnout, ráno vůbec nemůžu vstát, jak bych spala dál, ale k doktorce, hrozně si mě podá, co teda chci, a nakonec to skončí tak, že nejdu na potrat, mám těhotenskou průkazku a sem teda těhotná.“ (Pátek 3. Ledna)⁷⁷

---

⁷³ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. 1. vyd. Brno: Host, 2011. 316 s. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 251

⁷⁴ Tamtéž, str. 194

⁷⁵ Tamtéž, str. 244

⁷⁶ Tamtéž, str. 9

⁷⁷ Tamtéž, str. 139

Navzdory ne zcela bezchybně propracovanému vypravěčským postupům splnila deníková forma románu svůj účel. Příběh, který by jinak nebyl nijak zvlášť poutavý, se díky nestandardní formě stal o něco více čtenářsky atraktivním dílem.

Díky diaristickým metodám můžeme den po dni sledovat vývoj hlavní postavy, která značně mění svůj profil a s každým dalším zápisem se seznamujeme s jejími vzrůstajícími problémy, které pak ústí v deprese, alkoholismus a únik od reality. Zatímco ve standardně psaném románu se změny stanovisek postav mění v souvislosti s jejich okolnostmi, v románu psaném deníkovou formou lze změny sledovat rozfázované do jednotlivých dnů. Jako čtenáři si je pak uvědomíme především díky jejich častým zmínkám a stereotypům, jež jsou svým periodickým opakováním o to nápadnější.

V knize nejsou použity jiné prvky deníku než denní záznamy a ilustrace doplněné při editaci knihy. Seznamy oblíbených děl, citáty a různé jiné doplňky jsou omezeny především na vnitřní strany vazby, nejsou součástí textu, který by mohly doplnit. Tento postup je autory beletristických románů často používán pro větší pocit autenticity.

Kniha *Marta v roce vetřelce* nepůsobí jako příliš kvalitní četba jak po stránce obsahové, tak ani po stránce stylistické, neboť postupy, jež autorka použila se záměrem imitovat skutečný soukromý deník dospívající dívky, jsou nevěrohodné a nedostatečné. Kniha psaná deníkovou formou je ideálním prostředkem k realistickému vykreslení psychologické stránky člověka, nikoli ke striktnímu plytkému popisu každodenních povinností. Takový způsob využití diaristických metod pouze napovídá o skutečnosti, že forma mnohdy předčí obsah.

5.2 Meg Cabot - Princezniny deníky

Románová série *Princezniny deníky* americké autorky Meg Cabot se stala jedním z nejznámějších deníkových děl současnosti. Autorka má nesporný talent, jak tvůrčí, tak i observační, neboť se dokáže s neuvěřitelnou lehkostí vžít do role mladé dívky, jejímaž očima pohlíží na svět americké střední školy i nestandardní rodiny. Hlavní postava, Mia Thermopolis, si začíná vést deník, protože nemůže najít odvahu stát si za vlastním názorem a obhájit si své stanovisko. Zdá se sama sobě natolik nezajímavá a neadekvátní pro školní elitu, že raději předstírá a rozhoduje se zcela opačně, než jak by opravdu chtěla. Aby alespoň nějak dokázala ventilovat svou vlastní potlačenou identitu, začne si psát své pocity do deníku. Z počátku je deník prezentován jako jakési nutné zlo, psychologický prostředek, jímž Miu její matka nutí k seberealizaci, nicméně později se hrdinka k deníku připoutává natolik, že již není schopná se od něj odpoutat:

„Budu tu muset tenhle sešit nechat, protože v mojí miniaturní kabelce není na něj dost místa...

Dobrá, lhala jsem. Stejně jsem se deník vzala s sebou, dala jsem ho Larsovi, aby mi ho nesl. Stejně má v tom kufříku, co s sebou všude tahá, dost místa. I když je určitě plný granátů a tlumičů a kdovičeho ještě, jeden hloupý sešit se mu tam určitě vejde.“ (Sobota večer, dámské záchodky Taverny v zeleni)⁷⁸

Ve skutečnosti k podobnému přilnutí obvykle nedochází, deník psaný „z povinnosti“ často velmi rychle zaniká, k jeho dlouhodobému vedení je nutná silná vnitřní touha k zaznamenávání pocitů, neboť pak není pravděpodobné, že autor deníku zapomene na jeho vedení.

Román nese různé, více i méně promyšlené prvky deníku. Je jasné, že deník není skutečně autentickým dílem, především kvůli velmi detailním popisům událostí a časté přímé řeči, jejichž přenesení na papír by žádalo absolutní paměť a stálo hrdinku velké množství času.

---

⁷⁸ CABOT, Meg. *Princezniny deníky*; [Z anglického originálu přeložila Eva Lapáčeková]. Praha: Knižní klub, 2001. 230 s. ISBN 80-242-0697-8, str. 207-208

Velmi účinným a působivým prvkem jsou naopak vsuvky v podobě různých druhů seznamů, poznámek ze školy nebo záznamů rozhovorů na chatu. Díky nim je snadné uvěřit, že se jedná o deník, který nosí jeho autorka neustále u sebe a je tak schopná jej doplnit, kdykoli prožije něco, k čemu by se chtěla vyjádřit. Zároveň zde vzniká prostor pro humorné pasáže:

„ODE DNEŠKA MUSÍM:

1. Být milá ke každému, ať je mi sympatický nebo ne.
2. Přestat pořád lhát o svých pocitech.
3. Přestat zapomínat sešit z matematiky.
4. Dávat si pozor, co říkám.
5. Přestat psát poznámky z matematiky do deníku.

Třetí mocnině x se říká x na třetí. Záporná čísla nemají druhou odmocninu.⁷⁹

Kniha má bohatou dějovou složku, dochází k prolínání dvou hlavních linií, první z nich je role Mii jakožto pubertální studentky střední školy, její problémy se spolužáky a hledání vlastní identity, druhá je Mia princezna, dědička trůnu a zároveň dívka znenadání vystavená vysokým nárokům na vzhled, způsob vystupování a reprezentaci. Podrobné zápisky, které pojímají všechny souvislosti, vytvářejí kompletní děj bez hluchých míst charakteristických pro soukromé deníky:

„A u jídelního stolu seděl táta, četl *The New York Times* a na sobě měl oblek.

Vážně, oblek. V sedm ráno.

A pak jsem si vzpomněla. Nechápu, jak jsem na to mohla zapomenout.

Jsem *princezna*.

Panebože. Celý ten den, co tak pěkně začal, se mi najednou pokazil.⁸⁰

---

⁷⁹ CABOT, Meg. *Princezniny deniky*; [Z anglického originálu přeložila Eva Lapáčková]. Praha: Knižní klub, 2001. 230 s. ISBN 80-242-0697-8, str. 32

⁸⁰ Tamtéž, str. 207-208

Ústředním rysem knihy je důraz na psychologický profil postavy. Nejde v ní až tolik o události, které hlavní hrdinka prožívá, jako spíše o způsob, jak se s nimi svérázným způsobem vyrovnává. Díky tomu se styl, jímž je kniha psána, a obsah dobře doplňují.

Deníkové formě odpovídá i jazyková složka románu, autorka užívá hovorové výrazy a aktuální metafory týkající se americké mladé společnosti.

Román je obrazem ztraceného lidského já, které se potácí na hraně společenského a osobního zájmu a projevuje se naplno pouze v soukromí papíru. To by mohlo být vyšší poslání knihy, nicméně otázkou je, zda i zde není diaristická forma pouze způsobem obohacení a oživení jinak neoriginálního díla.

5.3 Srovnání deníků

Otázka, zda je možné hodnotit beletristický deník jako deník s jeho charakteristickými kvalitami a odlišnostmi, je sporná. Lepším řešením je pravděpodobně hodnocení díla jakožto románu a posouzení jeho přiblížení se skutečnému autentickému deníku, ke kterému se svou formou snaží připodobnit.

Zatímco Soukupová se zaměřuje spíše na faktickou stránku příběhu a jeho plynulý vývoj, na němž jsou vidět postupné proměny osobnosti hlavní hrdinky, Meg Cabot se zaměřuje spíše na psychologickou stránku postavy a zachovává jí po celou dobu stabilní výchozí osobnost, která si naopak přizpůsobuje okolní podmínky tak, aby pro ni byly snesitelné.

Pravdou je, že ani jeden z uvedených deníků není možné se skutečným deníkem zaměnit, neboť autorky nebyly schopny odpoutat se od struktury románu a omezit se na zápisky podstatných událostí.

Takový postup však u románových příběhů ani není možné očekávat, neboť fikční svět, do kterého autor své dílo vsadí, se liší a není v povědomí čtenářů tak, jako ten skutečný, a tedy souvislosti a pravidla v něm platící není možné intuitivně domyslet. Zatímco autor soukromého deníku se soustředí na vlastní interpretaci dané situace, autor beletristického deníku musí pod tužku své vlastní postavy píšíci si deník, nenápadně vložit ještě indicie vedoucí čtenáře k odhalení objektivní skutečnosti, aby tak mohl hodnotit jednání postavy. Právě toto nadměrné vysvětlování však deník beletristický vzdaluje deníkům soukromým a čím méně nenucené tyto postupy jsou, tím méně je román uvěřitelný.

Obecně lze říci, že deníková forma v románu není vhodná pro aplikaci na příliš komplikovaný děj. Naopak platí, že knihy s jednoduchým dějem nabudou díky diaristickým postupům nových kvalit a mohou se stát oblíbenou a čtenářsky vyhledávanou oddechovou četbou.

6 Závěr

Na základě zkoumání a rozebírání různých druhů deníků psaných různými typy autorů z různých zemí docházíme k závěru, že diaristika jako taková nabývá nespočet podob, a i mezi jednotlivými typy deníkové literatury, jejichž struktura se vyznačuje obdobnými principy, existují značné rozdíly související s osobními hodnotami autora.

Je pochopitelné a zároveň nutné si uvědomit, že zde máme k dispozici pouze úzký vzorek diaristické literatury, a tedy výsledek, k němuž jsme dospěli, není možné generalizovat na úroveň obecné pravdy, ani s jistotou aplikovat na veškerou deníkovou literaturu. Přesto si můžeme všimnout určitých tendencí k podobnosti mezi zmíněnými typy diaristických děl, které nám skýtají možnosti k jejich třídění a širšímu popsání jejich obecných vlastností.

V této práci jsme se soustředili především na obecnou charakteristiku aplikovanou na vybraných dílech a závěrem našeho zkoumání jsou následující poznatky:

Obecně lze říci, že čím méně je deník určen ku přečtení cizí osobou (jako například *Přervaný život, deníky Etty Hillesum*), tím více je pro čtenáře atraktivní a přínosný co do socio-psychologického obohacení. Deník soukromý se totiž poněkud odvrací od své umělecké hodnoty (pokud jeho autorem není člověk, jenž by velmi lpěl na estetickou hodnotu vlastní každodennosti, jak jsme mohli vidět v případě deníku Etty Hillesum) ve prospěch čisté autenticity, díky níž autor vytváří jakýsi koncentrát toho nejpodstatnějšího ze svého života, to vše jaksi „přefiltrováno“ přes vlastní nitro a vnímání. V opačné případě deník nabývá na hodnotě umělecké, především hovoříme-li o literárních denících, které se na uměleckou rovinu zaměřují, ovšem v extrémním případě se naopak může stát diaristická forma pouze jakýmsi prvoplánovým podpůrným rámem pro brak. Neboť zatímco literát (ale i jiný autor deníku určeného k vydání) píše své dílo především coby dekorativní prvek své tvorby (mnohdy mu nejde zdaleka o to, oboznámit svého čtenáře se svým psychickým rozpoložením, jako spíše o to předložit světu svůj život v jeho nejzajímavější a nejpoutavější - a mnohdy právě co nejpoetičtější - podobě), autor fiktivního příběhu napasovaného do diaristického vzorce se soustředí spíše na příběh, jenž chce čtenáři předat.

Hovoříme-li o deníku soukromém, je jeho přínos zajištěn jeho autenticitou. Ta jej sice jistým způsobem vyřazuje z literatury umělecké, nicméně toto dílo se stává cenným pramenem historickým, neboť věrně vykresluje socio-kulturní podmínky dané doby a zároveň je samoučelným psychologickým rozbořem duševního stavu svého autora. Zda by tedy měl být soukromý deník řazen mezi krásnou literaturu, to by ještě mělo být otevřeno v jiných studiích.

Dalším z finálních úsudků, ke kterým tato práce vedla, je skutečnosti, že ve všech oblastech diaristické literatury (pro soukromé deníky zejména) platí následující: Nejvýraznějším prvkem, který činí deník zajímavým a přínosným pro diaristický výzkum, je autorovo uvědomování si a přemýšlení nad dílem samotným. Neboť deníky obecně mívají formu často podobnou, nicméně pokud autor sám vyjádří svůj postoj a pocit při psaní deníku, významně nám tak napomáhá v identifikaci jeho odlišností od ostatních děl podobného typu a motivů nutící autora k jeho napsání. Typickým příkladem tohoto, jsou oba rozebírané soukromé deníky, k jejichž psaní se samy autorky vyjadřovaly a hodnotily svůj vztah k němu. Na základě daného vzorku bychom mohli říci, že autoři soukromých deníků mají k tomuto chování větší tendence, nežli autoři fikce, avšak opět musíme připomenout, že v množství soukromých deníků, které dnes máme k dispozici, bychom jistě našli velký počet takových, v nichž se autoři svým vztahem k deníku samotnému a jeho psaní nezaobírají.

Nicméně vzhledem ke specifičnosti každého takového vztahu autora a jeho deníku (který je zároveň pro naše téma jedním ze směrodatných poznatků) je také snazší hovořit o deníku, jehož autor sám o něm hovoří, zatímco deník, jenž slouží pouze jako sbírka záznamů bez vyššího smyslu a bez autorova osobního zájmu, omezuje i jeho čtenáře pouze na realitu v něm vyobrazenou, nikoli na dílo celkově, jakožto artefakt hodnotící kvality doby, osobnosti konkrétního člověka i člověka jako jednotlivce v dějinách.

7 Seznam pramenů a literatury

Prameny

CABOT, Meg. *Princezniny deníky; [Z anglického originálu přeložila Eva Lapáčková]*. Praha: Knižní klub, 2001. 230 s. ISBN 80-242-0697-8.

DIVIŠ, Ivan. *Teorie spolehlivosti*. Praha: Torst, 1994. 685 s. ISBN 80-85639-28-9.

GOMBROWICZ, Witold. *Deník, 1953-1956*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1994. 306 s. ISBN 80-85639-18-1.

HILLESUM, Ety. *Přervaný život: deníky Ety Hillesum 1941-1943* /. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 261 s. ISBN 80-7192-912-3.

KOHNOVÁ, Věra. *Deník Věry Kohnové = : The diary of Věra Kohnová = Das Tagebuch der Věra Kohnová ; [předmluva Miroslav Matouš ; překlad do angličtiny Alena Rettová, překlad do němčiny Marcela Řezníčková]*. 1. trojjazyčné vydání. Středokluky .

SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. 1. vyd. Brno: Host, 2011. 316 s. ISBN 978-80-7294-521-4.

Zdroje

HANČ, Jan. *Události*. 1. vyd. Praha: Torst, 1995. 390 s. ISBN 80-85639-54-8.

HOFFMANOVÁ Jana. *Paradoxy deníkové a memoárové literatury*. (Sémanticko-pragmatická analýza). In: Tvar 6, 1995, č. 20, s. 1-4, ISSN 0862-657 X

HOSTOVSKÝ, Egon. *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině : (aneb o ctihodném povolání kouzla zbaveném)*. 2. vyd. Praha: ERM, 1995. 195 s. ISBN 80-85913-13-5.

JANOUSEK, Pavel. *Logo Vaculík aneb Deník a korespondence jako pokleslá literatura pro vzdělance*. Tvar, 1. 6. 1995, roč. 6, č. 11, s. 11.

KANTŮRKOVÁ, Eva. *Nejsi*. Alois Hynek, Praha 1999, s. 217. ISBN: 80-86202-62-3

KARFÍK Vladimír. *Deník jako román*; In: Literatura je čitelná. Olomouc. 1990

MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vydání 1. Praha: Brána, 2001. 241 s. ISBN 80-7243-139-0.

RICHTEROVÁ Sylvie. *Etika a estetika literárního deníku*. In: Kritický sborník. -- 12, 2, (1992), s. 12-18

ZAREK Józef. *K současné deníkové literatuře*. In Světová literárněvědná bohemistika 2. Úvahy a studie o české literatuře, ed. L. Merhaut (Praha: ÚČL AV ČR, 1996), s. 703–708